

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

EGLĖ KARŪŽAITĖ
Civilinės teisės programa

**NETURTINĖS ŽALOS ATLYGINIMO OBJEKTAS: LYGINAMIEJI
ASPEKTAI**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė - docentė dr. Solveiga Cirtautienė

Vilnius, 2009

Turinys

Įvadas.....	3
1. Kai kurie teoriniai neturtinės žalos atlyginimo aspektai.....	5
1.1. Neturtinės žalos atlyginimo tikslai ir funkcijos.....	5
1.2. Neturtinės žalos definicija lyginamuoju aspektu.....	9
2. Neturtinės žalos atlyginimo objektų skirtumai bipolinės ir singuliarinės tradicijos šalyse.....	12
3. Neturtinės žalos atlyginimo objekto retrospektyvinė apžvalga.....	15
4. Lyginamoji neturtinės žalos atlyginimo objektų analizė.....	17
4.1. Asmens gyvybė kaip neturtinės žalos atlyginimo objektas.....	17
4.2. Asmens sveikata kaip neturtinės žalos atlyginimo objektas.....	24
4.3. Asmens teisė į privatų gyvenimą, garbė ir orumas kaip neturtinės žalos atlyginimo objektai.....	28
4.4. Asmens laisvė kaip neturtinės žalos atlyginimo objektas.....	34
4.5. Teisė į neturtinės žalos atlyginimą pažeidus sutartinius įsipareigojimus.....	38
Išvados.....	42
Literatūros sąrašas.....	45
Santrauka.....	53
Summary.....	54

IVADAS

Sparčiai plėtojantis tiek turtinio, tiek neturtinio pobūdžio civiliniams teisiniams santykiams bei aktyviai jungiantis prie įvairių asmens teisės ir laisvės saugančių tarptautinių dokumentų, ryškėja neturtinės žalos atlyginimo instituto reikšmė. Dar prieš kelis dešimtmečius apie neturtinės žalos atlyginimą Lietuvoje buvo galima diskutuoti tik teoriniu lygmeniu, kitose valstybėse, kaip pavyzdžiui Vokietijoje ar Italijoje, neturtinės žalos atlyginimas buvo ribotas vadovaujantis įstatymo raide, tačiau šių dienų teisinėse sistemose teisės į neturtinės žalos atlyginimą pripažinimas tapo neatsiejama civilizuotos, demokratinius principus pripažįstančios, valstybės teisės dalimi. Šia linkme plėtojant ir tobulinant įstatymų bei poįstatyminių teisės aktų bazę, kyla poreikis apibendrinti susiklosčiusią teisės aktų įgyvendinimo bei taikymo praktiką, išanalizuoti priimamus teismų sprendimus, atsakyti į kylančius teorinius klausimus.

Neturtinę žalą yra sunku pamatuoti, transformuoti į piniginę vertę turintį ekvivalentą, todėl dėl prarastos vertybės neįkainojamumo bei ypatingo žalos asmeninio pobūdžio, sudėtinga kalbėti apie visiško neturtinės žalos atlyginimo principo praktinį įgyvendinimą. Dėl bipolinės ir singularinės tradicijos valstybių skirtumų bei bendrosios teisės tradicijos valstybėse galiojančios deliktinės sistemos, praktinis neturtinės žalos atlyginimo instituto taikymas remiasi nevienoda žalos įrodinėjimo bei pagrindimo specifika, skiriasi neturtinės žalos atlyginimo objektų ir subjektų, galinčių reikšti tokios kategorijos ieškinius, ratas. Didėjantis asmens neturtinių vertybių apsaugos poreikis ir būtinybė atlyginti padarytą žalą lėmė neturtinės žalos atlyginimo galimybės atsiradimą ne tik deliktų teisėje pažeidus asmens gyvybę, sveikatą, laisvę, garbę ar orumą ar kitas asmens neturtines vertybes, bet tam tikrais atvejais ir pateisinant tokios žalos priteisimą sutartinių įsipareigojimų nevykdymo atveju. Būtent išplėstas neturtinės žalos atlyginimo objektų ratas formuoja naujus neturtinės žalos atlyginimo kriterijus, skatina teismines diskusijas, o tai neabejotinai parodo temos aktualumą.

Apžvelgiant pasirinktą bendrosios ir kontinentinės teisės tradicijų šalių teisinę patirtį, darbe bus bandoma pateikti svarbiausių asmens neturtinių vertybių, kurias pažeidus atlyginama neturtinė žala, sąrašą, išanalizuoti jų istorinę prigimtį ir supažindinti su neturtinės žalos atlyginimo objektų kaita bei ją nulėmusiomis aplinkybėmis. Todėl pagrindinis šio mokslinio darbo tikslas yra išnagrinėti neturtinės žalos atlyginimo objektus, jų raidos bei taikymo teisminėje praktikoje tendencijas, atskleisti kiekvieno objekto pažeidimo atveju keliamus reikalavimus ir taikomus neturtinės žalos atlyginimo apribojimus.

Atsižvelgiant į iškeltą tikslą, darbo objektu būtų galima įvardinti neturtinės žalos atlyginimo objektų analizę, jų teorinį sugrupavimą bei ypatumų, būdingų skirtingoms teisinėms sistemoms atskleidimą.

Vienas pagrindinių uždavinių darbo tikslui pasiekti – ištirti žmogaus teisių doktrinos poveikį neturtinės žalos atlyginimo objektų rato plėtrai, vertinant ne tik teorines įvairių valstybių teisės mokslo atstovų idėjas, bet ir praktikoje sutinkamus bei taikomus kriterijus neturtinės žalos atlyginimo srityje. Taip pat siekiama neturtinės žalos atlyginimo objektus įvertinti retrospektyviniu aspektu, atskleisti jų skirtynes singuliarinėse bei bipolinėse valstybėse, bendrai aptarti neturtinės žalos atlyginimo tikslus ir funkcijas. Žvelgiant per neturtinės žalos atlyginimo objektų prizmę, bus bandoma išpildyti dar vieną uždavinį – apibūdinti konkrečių objektų pažeidimo pasekmes ir palyginti neturtinės žalos atlyginimo galimybes skirtingose valstybėse.

Pažymėtina, jog pats temos pavadinimas determinuoja lyginamojo metodo vyravimą darbe, todėl ketinama išsamiau palyginti Didžiosios Britanijos, JAV, Vokietijos, Italijos, Prancūzijos bei Lietuvos teisinių sistemų ypatumus, susijusius su neturtinės žalos atlyginimo objektais. Be lyginamojo metodo taip pat bus naudojamas ir istorinis metodas, padėsiantis įžvelgti neturtinės žalos atlyginimo objektų skirtumus nūdienos ir tam tikrų istorinių laikotarpių kontekste. Be minėtų, bus pasitelkti ir kiti metodai: lingvistinis, šaltinio turinio analizės, sisteminis, analitinis.

Darbą sudaro keturi skyriai, kai kurie iš jų suskirstyti į poskyrius. Pirmame skyriuje siekiama atskleisti tam tikrus teorinius neturtinės žalos atlyginimo aspektus, aptariant neturtinės žalos atlyginimo funkcijas bei sąvoką, įtvirtintą įvairių valstybių teisės aktuose. Antrojo skyriaus tikslas yra apibūdinti neturtinės žalos atlyginimo objektų skirtumus bipolinėse ir singuliarinėse valstybėse, o tuo tarpu trečioji darbo dalis yra skirta retrospektyvinei neturtinės žalos atlyginimo objekto apžvalgai. Ketvirtojoje dalyje bus bandoma atskleisti konkrečių neturtinės žalos atlyginimo objektų specifiką ir neturtinės žalos atlyginimo instituto taikymo juos pažeidus sąlygas įvairiose valstybėse, išanalizuoti aplinkybes, kuriomis galimybė gauti neturtinės žalos atlyginimą yra ribojama.

Darbe naudotasi ne tik Lietuvos, bet ir kitų valstybių bei Europos Sąjungos teisės aktais, komentuota Lietuvos, Vokietijos, Italijos, JAV, Didžiosios Britanijos teisminė praktika, vertinami Europos Žmogaus Teisių Teismo priimti sprendimai. Remtasi autoritetingų autorių – B.Markesinis, A.Rudzinsko, S.Cirtautienės, V.Mikelėno, H.W.V.Rogers, U.Magnus, H.McGregor ir kt. darbais.

1. KAI KURIE TEORINIAI NETURTINĖS ŽALOS ATLYGINIMO ASPEKTAI

Besikeičiantys ir sparčiai besiplėtojantys tiek turtinio, tiek neturtinio pobūdžio teisiniai santykiai, žmogaus teisių kultivavimas bei įvairūs socialiniai, ekonominiai ir politiniai veiksniai nulėmė poreikį apie asmens neturtines teises prabilti tarptautiniu mastu. Priėmus tokius tarptautinius dokumentus kaip 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1966 m. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas bei kitus, daugelio valstybių Konstitucijose ir nacionaliniuose teisės aktuose buvo įtvirtintos asmens neturtinės teisės bei įstatymų ginamos vertybės, už kurių pažeidimą numatytas žalos nukentėjusiajam atlyginimas. Daugelyje šalių neturtinės žalos atlyginimo objektais pripažįstamos tokios asmens neturtinės vertybės kaip gyvybė, sveikata, laisvė, reputacija, geras vardas, garbė bei orumas, o kai kuriose - neturtinės žalos atlyginimo reikalaujama net už prisiimtų sutartinių įsipareigojimų nevykdymą. Klasikiniu tapęs Lordo Blackburn'o teiginys *Livingstone v Rawyards Coal Co* byloje, taikliai apibūdina žalos atlyginimo paskirtį – kompensuoti padarytą žalą, t.y. atlyginti tokią pinigų sumą, kuri grąžintų nukentėjusią šalį į tokią pačią poziciją, kokioje jis būtų buvęs, jei nebūtų patyręs pažeidimo, už kurį turi teisę gauti kompensaciją.¹ Tačiau žala, kuri kyla pažeidus neturtines asmens teises, yra sunkiai pamatuojama, kiekvieno individualiai išgyvenama ir įsisaugoma, todėl sudėtinga kalbėti apie tokios žalos visišką kompensavimą ir principo *restitutio in integrum* įgyvendinimą, kurio pagrindu nukentėjęs asmuo turi atsidurti tokioje pačioje padėtyje, kokioje buvo iki pažeidimo. Būtent dėl šios priežasties tikslinga paanalizuoti neturtinės žalos atlyginimo funkcijas, jų reikšmę ir paskirtį skirtingų šalių teisinėse sistemose.

1.1. Neturtinės žalos atlyginimo tikslai ir funkcijos

Neturtinės žalos atlyginimo tikslą – visiškai atlyginti nukentėjusiajam padarytą neturtinę žalą ir grąžinti jį į padėtį, buvusią iki pažeidimo, lemia konstitucinis žmogaus teisių apsaugos poreikis ir civilinės teisės kompensacinė paskirtis. Jau XX a. žmogaus teisių doktrina tapo ideologiniu civilinės teisės pamatu, pakeitusiu civilinės teisės klasikinį pobūdį, kuomet civilinė teisė tapo žmogiškųjų

¹ Magnus U. Unification of Tort Law: Damages. European Group on Tort Law. Kluwer Law International, 2001.P.53.

vertybių puoselėtoja vadovaujantis bendraisiais sąžiningumo, protingumo ir teisingumo kriterijais.² Kita vertus, visiškas žalos atlyginimo principas turi būti derinamas su teisingo žalos atlyginimo koncepcija, nes, siekiant priešingų interesų pusiausvyros, draudžiama sudaryti sąlygas asmeniui piktnaudžiauti teise ir nepagrįstai praturtėti kito asmens sąskaita.³ Taigi neturtinė žala privalo būti atlyginama ne tik įvertinus konkrečias žalos padarymo aplinkybes ar jos padarinių mastą, bet ir atsižvelgiant į teisingumo, protingumo principus bei siekį užtikrinti nukentėjusiojo ir žalą padariusio asmens interesų pusiausvyrą.

Ilgą laiką civilinei teisei nepriimtina ir nebūdinga baudinė funkcija buvo derinama su kompensaciniais tikslais neturtinės žalos atlyginimo srityje, todėl žalą padariusį asmenį daugiau buvo siekiama pamokyti ir nubausti, o ne teisingai atlyginti nukentėjusio patirtus išgyvenimus, skausmą, psichologines kančias ir pan. Vis dėlto pastaraisiais dešimtmečiais daugelio šalių teismų praktika pripažįsta, jog neturtinės žalos pagrindinė ir pati svarbiausia funkcija yra kompensacinė, o baudiniai nuostoliai (*angl. punitive damages*) gali būti pateisinami tik išimtiniais atvejais ir tik tam tikrose teisinėse sistemose. Suprantama, jog pažeidus tokius neturtinės žalos atlyginimo objektus kaip asmens sveikata, laisvė, garbė, orumas ar kt., praktiškai nėra įmanoma apskaičiuoti padarytos žalos ir paversti ją į piniginę vertę turinčią išraišką. Dėl to kompensacija už neturtinius praradimus vertinama kaip simbolinis reliatyvus *restitutio in integrum*, kai pinigine kompensacija siekiama nuraminti nukentėjusįjį, suteikti jam galimybę išgyyti ką nors malonaus, vertinant kokias galimybes asmuo prarado ir kuo jis gali jas pakeisti, gavęs neturtinės žalos atlyginimą.⁴

Pavyzdžiui Vokietijoje galioja bendras žalos atlyginimo principas – sukurti padėtį buvusią iki pažeidimo, t.y. *status quo ante*, tačiau natūralu, kad dėl specifinės neturtinės žalos prigimties, šis tikslas negali būti tinkamai ir pilnai įgyvendintas. Vis dėlto teisės teoretikų pripažįstama, kad patirta neturtinė žala gali būti kompensuojama adekvačia pinigų suma, suteikiančia tam tikrą satisfakciją, ir tokia pozicija, atrodo priimtinesnė nei tiesiog paprastas žalos atlyginimas.⁵ Abstrakti tinkamo atlygio idėja, kaip teigia B.S.Markesinis ir H.Unberath savo lyginamajame traktate, tokiu būdu nukonkuruoja principo *restitutio in integrum* sampratą.⁶ Nors praktikoje Vokietijos teismų dominuojančia pripažįstama kompensacinė neturtinės žalos funkcija, tačiau taip pat pabrėžiama, kad būtina atsižvelgti į tą faktą, jog nukentėjusiajam dėl patirtos žalos be to turi būti suteiktas

² Kiršienė J., Pakalniškis V., Ruškytė R. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. I tomas Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004. P.31.

³ Cirtautienė S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas. Vilnius: Justitia, 2008. P.59.

⁴ Ten pat, P.67.

⁵ Markesinis B., Coester M., Alpa G. ir kt. Compensation for Personal Injury in English, German and Italian law. Cambridge University Press, 2005. P.60.

⁶ Markesinis B.S., Unberath H. The German Law of Torts a Comparative Treatise. Oregon: Hart Publishing, 2002. P. 981.

atitinkamas pasitenkinimo (satisfakcijos) laispnis,⁷ kuris reiškia, kad tarp nukentėjusiojo ir žalą padariusio asmens yra ypatingas teisinis santykis, dėl to priteisiant žalą reikia atsižvelgti į visas įvykio aplinkybes, ypač į pažeidimo pobūdį ir žalą padariusio asmens kaltę, taip pat į turtinę abiejų šalių padėtį.⁸

Skirtumų dėl neturtinės žalos atlyginimo funkcijų pobūdžio galima išvelgti net bendrosios teisės tradicijos šalyse. Didžiosios Britanijos teisinėje sistemoje pripažįstama, jog tikslinė neturtinės žalos atlyginimo instituto paskirtis yra kompensuoti nukentėjusiajam padarytą neturtinę žalą, o baudiniai nuostoliai (*angl. punitive*) yra neleidžiami ir praktikoje netoleruoti. Byloje *Watkins v Secretary of State for the Home Department*⁹, Lordų rūmai išreiškė nuomonę, jog siekimas ne kompensuoti patirtą žalą, o tik nubausti pažeidėją už padarytą pažeidimą, priteisiant baudinius nuostolius, yra teisiškai neskatintinas ir ypač nepageidautinas. Todėl ilgai Anglijos praktikoje vyravęs baudinės funkcijos pobūdį turinčių išimtinių arba baudinių nuostolių priteisimas, šiandien yra pateisinamas tik išskirtiniais atvejais: a) kai žala yra padaroma neteisėtais, konstitucijai prieštaraujančiais valstybės pareigūnų (įskaitant policijos) veiksmais ir b) kai kaltininkas, darydamas pažeidimą, tikėjosi, jog gauta nauda viršys bet kokius kompensacinius nuostolius, mokėtinus nukentėjusiajam arba vylėsi, jog nukentėjusysis net nebandys kreiptis teisminės pagalbos dėl savo neturtinių teisių pažeidimo.¹⁰ Nors šios rūšies nuostoliai pripažįstami kaip atliekantys baudinę funkciją ir dėl šios priežasties kai kurių mokslininkų yra kritikuojami, tačiau Didžiosios Britanijos teisės komisijos parengtoje metinėje ataskaitoje, rekomenduojama išlaikyti tokių nuostolių taikymą kiekvieno tyčinio teisės pažeidimo atveju, kuomet kitos žalos atlyginimo priemonės yra nepakankamos nubausti teisės pažeidimą padariusį asmenį.¹¹

Jungtinių Amerikos valstijų deliktų teisėje galioja teisingos kompensacijos už patirtą neturtinę žalą principas, o galimybė prisiteisti baudinius nuostolius priklauso ne tik nuo konkretaus delikto, bet ir nuo tam tikrų fakultatyvių sąlygų. Ypač svarbus ir komentuotinas yra JAV Aukščiausiojo teismo sprendimas byloje *BMW of North America, Inc. v. Gore*¹², kuriame išvelgiamas teismo ketinimas riboti priteisiamų baudinių nuostolių dydį. Teismo nuomone,

⁷ <http://datenbank.ectil.org/query/view.aspx?Code=D8208C6C-E1D3-4E8A-AAC2-9CB77485DB6C>; prisijungimo laikas: 2009-09-20.

⁸ Cirtautienė S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas. Vilnius: Justitia, 2008. P. 61.

⁹ <http://datenbank.ectil.org/query/view.aspx?Code=CC7A32C8-CAF7-421C-93BD-E78318B3199D>; prisijungimo laikas: 2009-09-20.

¹⁰ Magnus U. Unification of Tort Law: Damages. European Group on Tort Law. Kluwer Law International, 2001. P. 53-54.

¹¹ Plačiau žr., The Law Commission. Modern Law for Modern Needs//<http://www.lawcom.gov.uk/docs/lc250.pdf>; prisijungimo laikas: 2009-08-26.

¹² <http://www.law.cornell.edu/supct/html/94-896.ZO.html>; prisijungimo laikas: 2009-09-21.

priteisiant baudinius nuostolius, turi būti atsižvelgiama į tris kriterijus: pirma - į teisės pažeidimą padariusio asmens kaltės laipsnį, antra – į priteistų kompensacinių ir baudinių nuostolių santykį, ir trečia – į skirtumą tarp priteisiamų baudinių nuostolių ir civilinių ar kriminalinių sankcijų, skiriamų už panašaus pobūdžio teisės pažeidimus. Galiausiai, kaip teigia U.Magnus, nors baudinių nuostolių egzistavimas daugybę kartų buvo kritikuojamas kaip anomalus reiškinys, visgi jų buvimas yra charakteringas bendrosios teisės sistemos valstybių bruožas.¹³

Lietuvoje, panašiai kaip ir kitose valstybėse, yra pripažįstama kompensacinė neturtinės žalos atlyginimo funkcija, tą ne kartą yra pažymėjęs ir Lietuvos Aukščiausiasis teismas (toliau – LAT) savo nutartyse.¹⁴ Tačiau taip pat pritariama idėjai, jog neturtinės žalos atlyginimo atveju visiško žalos atlyginimo principas (*restitutio in integrum*) objektyviai negali būti taikomas visa apimtimi, nes neturtinės žalos neįmanoma tiksliai įvertinti pinigais, todėl teismo pareiga yra nustatyti teisingą kompensaciją už patirtus neturtinio pobūdžio išgyvenimus, praradimus, parenkant tokią piniginę satisfakciją, kuri kiek galima teisingiau kompensuotų nukentėjusiojo neturtinėms vertybėms padarytą žalą.¹⁵ Panašios pozicijos laikomasi ir Lietuvos konstitucinio teismo jurisprudencijoje: 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos konstitucijai“, teigiama, jog moralinė (neturtinė) žala yra dvasinė skriauda, kurią tik sąlygiškai galima įvertinti ir kompensuoti materialiai, o tokios materialios (pirmiausia piniginės) kompensacijos paskirtis – sudaryti materialias prielaidas iš naujo sukurti tai, ko negalima sugrąžinti, kuo teisingiau atlyginti tai, ko žmogui neretai apskritai niekas – jokie pinigai, joks materialus turtas – negali atstoti.¹⁶ Tikslinga būtų paminėti, jog kaip savarankiškas asmens neturtinių teisių gynimo būdas, pripažįstamas tiek Lietuvos, tiek Europos žmogaus teisių teismo praktikoje (toliau – EŽTT), yra teisės pažeidimo pripažinimas.¹⁷ Turintis daugiau satisfakcinei funkcijai būdingų požymių, pažeidimo pripažinimas pats savaime yra laikomas pakankamu teisingu atlyginimu už pareiškėjo patirtą neturtinę žalą.

¹³ Magnus U. Unification of Tort Law: Damages. European Group on Tort Law. Kluwer Law International, 2001.P.54.

¹⁴ Pavyzdžiui, LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. sausio 12 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-31/2004.

¹⁵ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 23 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-604/2005.

¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai”.

¹⁷ Pavyzdžiui, EŽTT 2000 m. spalio 10 d. sprendimas byloje Daktaras prieš Lietuvą (Nr. 42095/98).

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog net ir šiandien baudinė neturtinės žalos atlyginimo funkcija, kai kuriose teisinėse sistemose yra derinama su kompensaciniais neturtinės žalos atlyginimo tikslais. Tenka pripažinti, jog specifiniais bruožais pasižyminčioje neturtinės žalos atlyginimo srityje, sudėtinga yra tiksliai įvertinti prarastas ar pažeistas asmens neturtines vertybes ir grąžinti jį į padėtį, buvusią iki pažeidimo. Kompensuojant neturtinę žalą yra siekiama nukentėjusiajam suteikti galimybę įsigyti alternatyvių komfortą teikiančių daiktų, kitaip tariant kompensacija už moralinius praradimus reiškia tam tikrą substituciją, kuria asmuo gali pakeisti tai, kas buvo prarasta.¹⁸ Visgi manytina, jog pažeidimą padariusio asmens savotiškas nubaudimas, vertinant jo kaltės laispnį, naudos siekimą ir panašias aplinkybes, kvalifikuotinas kaip neatitinkantis ir netgi prieštaraujantis civilinės teisės kompensacinei paskirčiai, todėl sprendžiant klausimą dėl neturtinės žalos atlyginimo, dėmesį reikėtų koncentruoti į pažeistą asmeninę neturtinę vertybę (objektą) ir bandyti kiek įmanoma tiksliau įvertinti subjektyvius neigiamus nukentėjusiojo potyrius.

1.2. Neturtinės žalos definicija lyginamuoju aspektu

Dėl bendrosios ir kontinentinės teisės tradicijų valstybių skirtumų, sudėtinga yra kalbėti apie vieną neturtinės žalos suvokimą, o juo labiau apie bendras, neturtinę žalą išreiškiančias, mokslines sąvokas.

Žala, padaryta turtinio pobūdžio neturinčioms asmeninėms vertybėms, daugelyje valstybių vadinama neturtine (angl. *non-pecuniary damage*, pranc. *immaterial damage*, vok. *immaterieller schaden*), tačiau anaipol ne visų šalių įstatymuose yra pateikta neturtinės žalos definicija. Daugelyje Europos šalių, tokių kaip Vokietija, Italija, Austrija ir kt., neturtinės žalos sąvokos apibrėžtis apsiriboja lakoniškomis, siaurai suformuluotomis frazėmis, pažymint, jog tokios žalos reikalavimo teisė kyla pažeidus ekonominės išraiškos neturinčias vertybes. Viena iš nedaugelio valstybių, turinčių įstatymiškai įtvirtintą neturtinės žalos apibrėžimą, yra Lietuva. Nuo 2001 m. liepos 01 d. įsigaliojusio Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau - CK), 6.250 str. 1 d. pasakyta, jog neturtinė žala yra asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais. Ilgą laiką Lietuvoje konkuravo moralinės ir neturtinės žalos sąvokos, tačiau galiausiai, atsižvelgiant į tai, jog civilinė teisė reglamentuoja ne tik turtinius,

¹⁸ Gerwen W., Lever J., Larouche P. Ir kt. Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Tort Law – Scope of Protection. Oxford: Hart publishing, 1998.P.20.

bet ir asmeninius neturtinius teisinius santykius, buvo prieita prie išvados, kad tinkamesnė yra neturtinės žalos definicija. Juk kai kėsinamasi į moralės saugomas vertybes – žmogaus orumą, garbę ir pan., yra pakenkiama ne pačiai moralei, o konkrečiai moralinei ir teisei vertybei – žmogaus garbei, orumui, laisvei ir kt.¹⁹

Neturtinės žalos sąvoką galima rasti ir Kalifornijos valstijos CK dalyje, reglamentuojančioje prievolinius teisinius santykius. 1431.2. str. (2) p. teigiama, jog neturtinė žala reiškia subjektyvius nepiniginius praradimus, tokius kaip skausmas, kančios, nepatogumai, dvasiniai išgyvenimai, emocinis sutrikimas, bendravimo galimybių ir bendruomeniškumo netekimas, seksualinės funkcijos praradimas, pažeminimas ar pakenkimas reputacijai.

Italijoje neturtinė žala, vadinama *pretium doloris* atlyginama taikant CK 2059 straipsnį, numatantį, kad tokia žala atlyginama tik įstatymo numatytais atvejais. Dėl šios priežasties ilgą laiką neturtinės žalos atlyginimo galimybė Italijoje buvo siejama tik su nusikaltimo padarymu, tačiau galiausiai aukščiausios Italijos teisminės institucijos paėmė pavyzdį iš žemesniųjų teismų sprendimų ir nusprendė liberalizuoti teisinę sistemą,²⁰ išskirdamos naujas neturtinės žalos kategorijas. Italijos konstitucinis teismas, pripažindamas plačią neturtinės žalos koncepciją ir nepaisydamas CK 2059 straipsnyje nustatytų ribojimų, visų pirma praplėtė šį suvokimą nauja *danno alla salute* sąvoka²¹ (kitai dar vadinama *danno biologico*, reiškiančia fiziologinę žalą, padaromą asmens sveikatai). Galiausiai teismų praktika išplėtojo ir kitas neturtinės žalos rūšis (pavyzdžiui tokias kaip *danno esistenziale*, traktuojamą kaip gyvenimo džiaugsmo praradimą, *danno estetico* – estetinę žalą ir kt.), todėl šiandien teisiniuose sprendimuose yra laikomasi nuomonės, jog neturtinės žalos atlyginimo galima reikalauti dviem atvejais: pirma, kai neturtinės žalos atlyginimo galimybė yra numatyta įstatyme ir, antra, kai yra pažeidžiamos konstituciškai saugomos žmogaus teisės.²²

Vis dėlto išsamus neturtinės žalos apibrėžimas įstatyme vertinamas kaip išimtis, todėl daugelyje valstybių, kurių įstatymai nenusako neturtinės žalos sampratos, ją sukūrė teisės doktrina ir teismų praktika.²³ Tokiu būdu sukurta neturtinės žalos koncepcija mažai kuo skiriasi nuo įstatyme įtvirtintos lietuviškosios: beveik visose demokratinėse valstybėse neturtinė žala suprantama kaip asmens patirtas fizinis ar dvasinis skausmas, bendravimo galimybių sumažėjimas, reputacijos

¹⁹ Mikelėnienė D., Mikelėnas V. Neturtinės žalos kompensavimas// Justitia. 1998. Nr.2.P.3

²⁰ Markesinis B., Coester M., G.Alpa ir kt. Compensation for Personal Injury in English, German and Italian law.Cambridge University Press, 2005.P.6.

²¹ Koch A.B., Koziol H. Compension for Personal Injury in a Comparative Perspective. European Center on Tort and Insurance Law. Springer, 2003.P.180.

²² <http://datenbank.ectil.org/query/view.aspx?Code=8D35F013-BC03-4D8F-866C-61D3B96E3C25>; prisijungimo laikas: 2009-09-27.

²³ Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius:Justitia, 1995.P.189.

pablogėjimas, nemiga, depresija, psichologiniai sutrikimai, gyvenimo džiaugsmo ir malonumų praradimas ir pan. Kaip apibendrintai teigia profesorius H.W.V.Rogers studijoje „Neturtinės žalos atlyginimas lyginamuoju aspektu“, neturtinė žala – tai praradimai, kurie nėra žala asmens turtui, pajamoms ar kitoms turtinėms vertybėms ir kurie dėl to negali būti apskaičiuojami objektyviais finansiniais rinkos būdais.²⁴

²⁴ Rogers W.V.H. Damages for Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective. European Center on Tort and Insurance Law. Vienna;New York:Springer, 2001.P.246.

2. NETURTINĖS ŽALOS ATLYGINIMO OBJEKTŲ SKIRTUMAI BIPOLINĖS IR SINGULIARINĖS TRADICIJOS ŠALYSE

Priklausomai nuo konkrečioje aplinkoje galiojančių teisės normų, papročių, teismų praktikos bei doktrinos, skiriasi ir neturtinės žalos atlyginimo objekto įtvirtinimo būdas. Atsižvelgiant į minėtus kriterijus, teoriškai galima valstybes, kuriose galioja skirtingos neturtinės žalos atlyginimo taisyklės ir diferencijuotas vertybių, už kurių pažeidimą ji atlyginama, sąrašas, suskaidyti į kelias grupes. Pirmai grupei priskirtinos taip vadinamos singuliarinės tradicijos šalys, kuriose neegzistuoja griežta takoskyra tarp turtinės bei neturtinės žalos ir neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai konstatuojamas jos padarymo faktas. Toks neturtinės žalos atlyginimo modelis būdingas Prancūzijai, Belgijai, Ispanijai, Liuksemburgui, Graikijai bei kitoms šalims. Šiose valstybėse neturtinės žalos atlyginimo objektai nėra išakmiai įtvirtinti įstatyme, todėl piniginės kompensacijos praktiškai galima reikalauti už bet kokių teisių pažeidimą.

Pavyzdžiui generalinio delikto doktriną pripažįstančios Prancūzijos CK nėra skiriama neturtinė ir turtinė žala. CK 1382 staripsnyje pasakyta, jog bet koku veiksmu padaryta žala kitam asmeniui, privalo būti žalą padariusio asmens atlyginta. Neturtinės žalos atlyginimo institutas Prancūzijoje buvo išplėtotas teismų praktikos, o kartu ir apibrėžtas neturtinės žalos atlyginimo objektų ratas, kuris, priklausomai nuo teisinės sąmonės, požiūrio į tam tikras vertybes bei socialinius veiksmus, gali kisti. Prancūzijos juridinėje literatūroje ir teismų praktikoje skiriama kelių rūšių neturtinė žala:

1. Moralinė žala (*dommage moral*):

- padaroma pažeidus asmens garbę, privataus gyvenimo neliečiamybę arba net kitais asmens teisių pažeidimo atvejais;
- jai taip pat priskiriamas asmenų patiriamas skausmas dėl artimo žmogaus mirties.

2. Nematerialinė žala (*dommages immateriels*), kurią sudaro:

- žala dėl fizinių kančių;
- estetinė žala;
- malonumų praradimas, t.y. gyvenimo džiaugsmo (galimybės sportuoti arba užsiimti menu ir pan.)²⁵

Antrosios grupės (bipolinės tradicijos) valstybėse neturtinė žala atlyginama tik įstatymo nustatytais atvejais. Prie tokių valstybių priskirtinos: Vokietija, Italija, Šveicarija, Danija, Suomija ir

²⁵ Rudzinskas A. Neturtinės žalos samprata bei jos kompensavimo problemos civilinėje ir baudžiamojo proceso teisėje//Jurisprudencija. 2001, t. 21(13).P.71.

kt. Taigi bipolinės tradicijos valstybėse, kuriose neturtinė žala yra griežtai skiriama nuo turtinės, neturtinės žalos atlyginimo objektais teoriškai bus pripažįstamos tik įstatymuose konkrečiai išvardintos asmens neturtinės teisės ir vertybės. Pažymėtina, jog bipolinės ir singularinės tradicijų šalyse požiūris į neturtinės žalos atlyginimo objektų spektrą nevienodas: bipolinės tradicijos valstybėse, pripažįstančiose turtinės ir neturtinės žalos atskyrimo idėją, vyrauja požiūris, jog neturtinė žala atlyginama pagal specialius įstatyme numatytus kriterijus. Neturtinės žalos atlyginimas tokiose šalyse yra ribojamas įstatymu sąlygoto atvejų sąrašo, kuomet nukentėjęs asmuo turi teisę į neturtinės žalos atlyginimą. Taigi tokiu atveju, pažeista asmens neturtinė vertybė taps neturtinės žalos atlyginimo objektu tik tuo atveju, jei už pažeistos asmens neturtinės teisės pažeidimą įstatymas numatys neturtinės žalos atlyginimo galimybę.

Pavyzdžiui Vokietijos CK 253 straipsnis reglamentuoja taip vadinamos nematerialios žalos (*vok. immaterieller schaden*) atlyginimo klausimą. Pagal minėto straipsnio 1 d., kompensacijos už bet kokią žalą, kuri nėra turtinė gali būti reikalaujama tik įstatymų numatytais atvejais. Šia taisykle įtvirtinamas neturtinės rūšies žalos nekompensuojamumas, o išimtis iš šios pagrindinės taisyklės taikyti, reikalaujamas aiškus ir nedviprasmiškas įstatymų leidžiamosios valdžios pasisakymas.²⁶ Būtent komentuojamo straipsnio 2 d., kurioje pateikiamas pavyzdinis neturtinės žalos atlyginimo objektų sąrašas, vertintina kaip viena svarbiausių aptartos taisyklės išimčių. Joje teigiama, kad už žalą, padarytą asmens kūnui, sveikatai, laisvei ar seksualinio apsisprendimo teisei galima reikalauti protingos neturtinės žalos atlyginimo.

Panaši situacija egzistuoja ir Lietuvos Respublikoje, kurios CK 6.250 str. 2 d. pasakyta, jog neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais. Taigi Lietuvoje, taip pat kaip ir Vokietijoje, neturtinės žalos atlyginimo objektų sąrašas yra ribotas įstatymo. Neturtinė žala Lietuvoje atlyginama už asmens garbės ir orumo pažeidimą, kūno sužalojimus, gyvybės atėmimą, asmens laisvės apribojimą, valstybės pareigūnų neteisėtus veiksmus ir kitais įstatymo numatytais atvejais. Neturtinės žalos atlyginimo objektų sąrašas detalizuojamas ne tik CK, bet ir kituose įstatymuose, pavyzdžiui Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 84 str., Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo 13 str. ir kt. LAT savo praktikoje taip pat vadovaujasi dichotomine neturtinės žalos atskyrimo idėja ir yra pažymėjęs, jog neturtinei žalai atlyginti yra būtina įrodyti ne tik žalos padarymo faktą, bet ir tą aplinkybę, kad yra įstatymo nustatytas neturtinės žalos atlyginimo atvejis.²⁷ Vis dėlto tenka pripažinti, kad pastaruoju metu konstitucinis žmogaus teisių apsaugos lygis

²⁶ Markesinis B., Coester M., G.Alpa ir kt. Compensation for Personal Injury in English, German and Italian law. Cambridge University Press, 2005.P.60.

²⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 12 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-394/2006.

ir konstitucinė jurisprudencija formuoja kiek kitoki, modernesnę požiūrį į neturtinės žalos atlyginimo sąlygas. Lietuvos konstitucinis teismas 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarime yra pabrėžęs ypatingą žalos atlyginimo instituto svarbą, saugant ir ginant asmens teises ir laisves, *inter alia* žmogaus orumą. Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas, todėl būtinumas atlyginti padarytą žalą yra konstitucinis principas, neatsiejamas nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo. Taigi Konstitucija imperatyviai reikalauja įstatymu nustatyti tokią teisinę reguliavimą, kad asmuo, kuriam neteisėtais veiksmais buvo padaryta žala, visais atvejais galėtų reikalauti teisingo tos žalos atlyginimo ir tą atlyginimą gauti.²⁸

Aptariant trečiajai grupei priskiriamų bendrosios teisės sistemos šalių bruožus, verta paminėti, kad jose galimybė reikalauti neturtinės žalos atlyginimo priklauso nuo konkretaus delikto pobūdžio.²⁹ Pavyzdžiui Kalifornijos valstijos CK 3281 str. pasakyta, jog kiekvienas asmuo, patyręs žalą dėl kito asmens neteisėtų veiksmų ar neveikimo, turi teisę reikalauti kalto asmens kompensacijos pinigais, vadinamos žalos atlyginimu. Nors minėtame straipsnyje neturtinė žala nėra skiriama nuo turtinės, tačiau kituose straipsniuose (pavyzdžiui 3333.2 ar 3333.4) neturtinės žalos atlyginimas siejamas su konkrečių sąlygų tenkinimu atskirų deliktų kontekste. Taigi trečiosios grupės valstybės iš esmės nelabai kuo skiriasi nuo bipolinės tradicijos šalių, kadangi neturtinei žalai atlyginti yra būtini tam tikri kriterijai ir sąlygos, taikomi konkretaus delikto atveju, todėl iš principo, su tam tikrais specifiniais bruožais, jas galima būtų priskirti prie antrojo tipo šalių.

Vis dėlto reikėtų pažymėti, kad dėl visuotinio žmogaus teisių pripažinimo bei konstitucinės doktrinos įtakos, skirtumai tarp bipolinės ir singuliarinės tradicijų šalių nebėra tokie akivaizdūs. Konstitucinis žalos atlyginimo būtinumo pagrindimas bei įtaigi EŽTT praktika nulėmė poreikį suformuoti efektyvų, visa apimančią neturtinės žalos atlyginimo mechanizmą, todėl net ir konservatyvios bipolinės tradicijos atstovės pradeda toleruoti neturtinės žalos atlyginimą ne tik įstatymų numatytais, bet ir kitais atvejais.

²⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai”.

²⁹ Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius:Justitia, 1995.P.191.

3. NETURTINĖS ŽALOS ATLYGINIMO OBJEKTO RETROSPEKTYVINĖ APŽVALGA

Įvairūs socialiniai veiksniai, valstybių ekonominės galimybės ir visuomenės požiūrio į asmens neturtines vertybes kaita, nulėmė skirtingą savo laiku asmens neturtinių teisių pripažinimą. Individo neturtinių teisių akceptavimas kėlė poreikį tas teises tinkamai ginti ir numatyti jų įgyvendinimo priemones, o jas pažeidus – sukurti efektyvų teisingo žalos atlyginimo mechanizmą.

Žmogaus sveikata ir gyvybė, kaip svarbiausi neturtinės žalos atlyginimo objektai, buvo akcentuojami dar XII lentelių įstatyme, kuomet už sunkius kūno sužalojimus ar mirtį *iniuria* delikto pagrindu buvo siekiama įgyvendinti taliono principą arba, jei šalys susitardavo, įpareigoti kaltininką atlyginti padarytą skriaudą pinigais ar kitu ekvivalentu (pvz. brangiu metalu). Vėlyvuoju Respublikos laikotarpiu susiformavo įžeidimo delikto, pažeidžiančio garbę ir orumą, sudėties pirmavaizdis,³⁰ kurio atsiradimas, spėjama, buvo nulemtas to meto visuomeninių pažiūrų ir siekio viešai pareikšti apie vertinamas ir ginamas asmens neturtines teises. Viduramžiais Hugo Donellus, garsus prancūzų teisės profesorius, studijuodamas romėnų teisės paveldą, teoriškai bandė identifikuoti keturias asmens teises – teisę į gyvybę („*vita*“), kūno vientisumą („*corporis incolumitas*“), laisvę („*libertas*“) ir reputaciją („*existimatio*“)³¹, kurios galėtų būti vertinamos kaip neturtinės žalos atlyginimo objektų užuomazgos, turėjusios lemiamos reikšmės vėlesnių laikų deliktų teisės formavimuisi. Delikto *iniuria* pagrindu reiškiamas *actio iniuriarum* ieškinys, perimtas iš romėnų teisės, išliko iki pat XIX amžiaus ir nors kai kurių teoretikų neturtinės žalos atlyginimas buvo vertinamas kaip nemoralus ir nehumaniškas, neturtinės žalos atlyginimo objektų ratas pamažu buvo plečiamas. Kadangi tokiu ieškiniu buvo siekiama ne tik kompensuoti nukentėjusiajam žalą, bet ir suteikti jam satisfakciją ir nubausti pažeidėją, asmeninis ir baudinis žalos už neturtinių vertybių pažeidimą pobūdis aiškiai lėmė vėlesnius neturtinės žalos atlyginimo, kaip civilinių teisių gynimo būdo, bruožus ir tai, kad į piniginį atlygį už neturtinių vertybių pažeidimą XIX a. civilistikoje buvo žiūrima itin atsargiai.³²

Didžiosios Britanijos deliktų teisėje tradiciškai pačiu svarbiausiu neturtinės žalos atlyginimo objektu buvo pripažįstama asmens sveikata, už kurios sužalojimą, nepaisant neigiamos mokslininkų reakcijos, XVIII a. teismų buvo priteisiama ne tik turėtų išlaidų ir negautų pajamų suma, bet kompensuojami ir asmens patirti išgyvenimai bei skausmas.

³⁰ Vėlyvis S., Jonaitis M. XII lentelių įstatymai ir jų komentaras. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 92.

³¹ Descheemaeker E. Protecting Reputation: Defamation and Negligence//Oxford Journal Legal Studies. 2009, Nr. 10.1093.P.4.

³² Cirtautienė S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas. Vilnius: Justitia, 2008. P. 23.

Kontinentinės teisės tradicijos šalyse, tokiose kaip Italija ar Vokietija, į neturtinės žalos atlyginimą buvo žvelgiama per moralinių vertybių spektrą, todėl neturtinės žalos atlyginimas ilgą laiką buvo suvokiamas kaip asmeninės baudos pritaikymas ir priteisiamas tik esant nusikaltimo sudėčiai. Pavyzdžiui Vokietijoje kaltė ilgą laiką buvo laikoma būtinu atsakomybės taikymo elementu ir iki pat 2002 m. CK reformos, jei nukentėjusysis negalėdavo įrodyti teisės pažeidimą padariusio asmens kaltės, neturtinė žala likdavo neatlyginta nepaisant to, kad kaltininkas privalėtų atsakyti pagal griežtą atsakomybę reglamentuojančius įstatymus.³³

Neturtinės žalos atlyginimo institutas Lietuvoje palyginti yra naujas reiškinys. Ilgą laiką Lietuvos tesinėje erdvėje vyravusi tarybinės teisės doktrina neturtinės žalos atlyginimo kaip asmens neturtinių teisių gynimo būdo apskritai nenumatė ir netaikė. Piniginis atlygis už padarytą neturtinę žalą buvo laikomas „amoraliu“, grindžiant tuo, jog toks atlygis, kaip buržuazinės teisės institutas, nepriimtinas tarybinei teisei nei klasiniu, nei moraliniu požiūriu, nes dvasinių ar fizinių išgyvenimų įvertinimas pinigais prieštarautų socialistinei moralei.³⁴ Vėliau situacija iš esmės keitėsi: 1990 m. vasario 19 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymas, kurio 33 straipsnyje numatyta galimybė atlyginti moralinę žalą, padarytą be asmens sutikimo paskleidus informaciją apie jo asmeninį gyvenimą ar tikrovės neatitinkančias žinias, žeminančias jo garbę ir orumą. Toks visų pirma asmens privataus gyvenimo, o ne sveikatos ar gyvybės, kaip neturtinės žalos atlyginimo objekto, sureikšminimas rodo to meto teisinę sąmonę ir yra nulemtas politinėje erdvėje vyravusių tendencijų. Tačiau jau 1992 m. spalio 25 d. referendumu priėmus Lietuvos Respublikos Konstituciją, taip vadinamos moralinės žalos atlyginimas virto konstituciniu demokratinės valstybės principu. Galiausiai įsigaliojo 2000 m. Lietuvos Respublikos CK, kuriame neturtinė žala reglamentuojama kaip civilinės atsakomybės forma, kuriai atsirasti būtinos visos civilinės atsakomybės sąlygos – neteisėti veiksmai, kaltė, žala ir priežastinis ryšys, išskyrus atvejus kuomet neturtinė žala atlyginama be kaltės.

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog neturtinės žalos atlyginimo objektų spektras buvo istoriškai kintantis reiškinys: pačios svarbiausios asmens neturtinės vertybės, tokios kaip sveikata ar gyvybė, o vėliau ir reputacija, buvo pabrėžiamos dar senovės Romoje, tačiau keičiantis kartoms, socialinėms tendencijoms bei vertybiniams prioritetams pareiga atlyginti padarytą neturtinę žalą kilo ir už kitų asmeninių teisių pažeidimus. Įtakos tam turėjo ir žmogaus teisių doktrinos įsigalėjimas, nulėmęs konstitucinį žmogaus teisių įtvirtinimo pobūdį.

³³ Magnus U. The Reform of German Tort Law// http://www.indret.com/pdf/127_en.pdf; prisijungimo laikas: 2009-08-16.

³⁴ Cirtautienė S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas. Vilnius: Justitia, 2008. P. 46.

4. LYGINAMOJI NETURTINĖS ŽALOS ATLYGINIMO OBJEKTŲ ANALIZĖ

Sukėlus asmeniui normaliomis gyvenimo sąlygomis nepriimtinus ar net žalingus padarinius kyla pareiga už tai teisingai atlyginti. Taigi nukentėjusysis turi teisę reikalauti neturtinės žalos atlyginimo, o padaręs žalą asmuo įgyja pareigą tą žalą kompensuoti, t.y. tarp žalą padariusio asmens ir nukentėjusiojo atsiranda teisiniai santykiai. Kaip teigia teisės teoretikas A.Vaišvila, teisinių santykių objektu gali būti ne tik materialiosios, bet ir dvasinės (asmeninės neturtinės) vertybės, tokios kaip garbė, orumas, laisvė, saugumas, teisė į vardą, asmens neliečiamybė, taip pat žmogaus gyvybė, sveikata.³⁵ Būtent šios ir kitos asmens neturtinės vertybės yra laikomos neturtinės žalos atlyginimo objektu, kurį pažeidus kyla pareiga atlyginti nukentėjusiajam neturtinę žalą. Ne visos pažeistos asmens neturtinės vertybės yra vienodai ginamos įstatymo: absoliučių asmens neturtinių teisių, tokių kaip gyvybė ar sveikata, pažeidimas tradiciškai nulemia griežtesnius neturtinės žalos atlyginimo taikymo kriterijus. Tuo tarpu santykinėmis teisėmis, kurios tam tikrais atvejais gali būti ribojamos, pripažįstamos asmens laisvė, privatus gyvenimas, garbė ar orumas bei kt. Toks teisių suskirstymas, kaip teigia prof.dr. T.Birmontienė, laikytinas sąlyginiu tuo aspektu, kad ir kai kurios kitos teisės, tarptautinėje žmogaus teisių doktrinoje paprastai nelaikomos absoliučiomis, gali būti interpretuojamos ir kaip neribojamos.³⁶ Tačiau gilesnės šio dalyko diskusijos išeitų už nagrinėjamos temos ribų, todėl tiesiog vertėtų pažymėti, jog šios dalies tikslas yra įvertinti pačių svarbiausių asmens neturtinių vertybių, kaip neturtinės žalos atlyginimo objektų, pažeidimo atvejus, apibendrinti įvairiose šalyse galiojančias atsakomybės taikymo sąlygas bei išanalizuoti praktikoje susiformavusias taisykles.

4.1. Asmens gyvybė kaip neturtinės žalos atlyginimo objektas

Daugelis tarptautinių dokumentų yra pradedami žmogaus teisės į gyvybę, kaip prigimtinių teisės deklaravimu, teisė į gyvybę, kaip teigia Konstitucinis teismas, yra visų žmogaus teisių pagrindas.³⁷ Vis dėlto neturtinės žalos atlyginimas gyvybės atėmimo atveju turi savitų bruožų, o

³⁵ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius:Justitia, 2004.P.409.

³⁶ Birmontienė T. Šiuolaikinės žmogaus teisių konstitucinės doktrinos tendencijos//Konstitucinė jurisprudencija. 2007, Nr. 1(5).P.214.

³⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”.

ypatinga yra tai, kad žiūrint iš civilinės teisės perspektyvos – nebelieka subjekto, turinčio teisę kreiptis dėl neturtinės žalos atlyginimo. Todėl kalbant apie neturtinės žalos atlyginimą gyvybės atėmimo atvejais, svarbu yra nustatyti subjektų, galinčių reikšti tokius ieškinius, ratą, taip pat paveldėjimo perspektyvas, atsižvelgiant į nukentėjusiojo patirtas kančias iki mirties.

Lietuvoje neturtinė žala pagal CK 6.250 str. 2 d. atlyginama visais atvejais kai ji padaryta dėl nusikaltimo, asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo bei kitais įstatymų nustatytais atvejais. Minimame straipsnyje nurodytas nebaigtinis neturtinės žalos atlyginimo atvejų sąrašas, o asmenų, turinčių teisę į neturtinės žalos atlyginimą, sąrašo jame apskritai nenustatyta. Todėl kyla pagrįstas klausimas – kokie gi yra tie „visi“ atvejai ir kam jie taikomi, kuomet neturtinė žala atlyginama dėl gyvybės atėmimo ir kai nebėra subjekto, galinčio reikšti atitinkamas pretenzijas? Teismų nuomonė šiuo klausimu ne visada yra vieninga, o sprendimai – teisiškai neprognozuojami ir gana įvairūs. Su CK 6.250 str. 2 d. nuostata, kaip teigia LAT, yra suderinta CK 6.284 straipsnio 1 dalis,³⁸ teigianti, kad fizinio asmens mirties atveju teisę į žalos atlyginimą turi asmenys, kurie buvo mirusiojo išlaikomi arba jo mirties dieną turėjo teisę gauti iš jo išlaikymą (nepilnamečiai vaikai, sutuoktinis, nedarbingi tėvai ar kiti faktiniai nedarbingi išlaikytiniai), taip pat mirusiojo vaikas, gimęs po mirties. Šie asmenys taip pat turi teisę į neturtinės žalos atlyginimą. Pastarasis straipsnis praktikoje dažnai vertinamas kaip santykinai detalizuojantis CK 6.250 str. 2 dalį ta prasme, kad jame nurodomas subjektų, turinčių teisę ne tik į turtinės, bet ir į neturtinės žalos atlyginimą, ratas. Nors CK 6.284 str. 1 d. siejama su turtinę išraišką turinčiais santykiais, pripažįstama, kad vertinant galimybę atlyginti neturtinę žalą dėl gyvybės atėmimo tretiesiems asmenims, išlaikytinumo, nedarbingumo ar netgi pilnametystės faktorius nėra reikšmingas. Vienoje iš savo nutarčių, kuria neturtinė žala buvo priteista pilnometei dirbančiai dukrai autoįvykio metu žuvus jos tėvui, LAT pabrėžė, jog teisę į neturtinės žalos atlyginimą 6.284 str. 1 d. numatyti asmenys turi neatsižvelgiant į darbingumą, t.y. teisę į neturtinės žalos atlyginimą turi ir žuvusiojo pilnamečiai vaikai. Būtina pažymėti, kad, sprendžiant neturtinės žalos atlyginimo priteisimo pilnamečiams vaikams ir jos dydžio klausimą, reikia atsižvelgti į šių asmenų santykius su žuvusiuoju.³⁹ Atrodo, jog plečiamas teisės normos aiškinimas ir konstitucinis neturtinės žalos atlyginimo principas pamažu pradeda formuoti kiek kitokią - lankstesnę požiūrį į neturtinės žalos atlyginimą dėl mirties trečiųjų asmenų naudai. Tokią poziciją patvirtina kita LAT byla, kurioje teismas, įvertinęs visas bylos aplinkybes bei atsižvelgęs į Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalies ir Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1975 m. gegužės 15 d. rezoliucijos Nr. (75)7 19 punkto nuostatas, taip pat į civilinio

³⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 18 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-484/2006.

³⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 14 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-86/2005.

teisinio reglamentavimo metodą, priėjo prie išvados, jog žemesniųjų instancijų teismai atmetę pilnamečių žuvusiosios vaikų ieškinį dėl neturtinės žalos atlyginimo, grindžiant tuo, jog pagal įstatymą jie tokios teisės neturi, netinkamai taikė civilinės teisės normas ir nesivadovavo konstituciniu žalos atlyginimo principu. Teismas pabrėžė, jog 6.284 str. 1 d. nurodytų asmenų ar jiems taikomų kriterijų išvardijimas neturi būti suprantamas kaip kitų asmenų teisės į neturtinės žalos atlyginimą ribojimas, nes joje nesuformuluotas aiškus asmenų, nenurodytų šioje normoje, teisės gauti neturtinės žalos atlyginimą ribojimas.⁴⁰ Tokia teismo pozicija vertinamuoju atveju atrodytų teisiškai pagrįsta ir logiška, tačiau kyla klausimas, kaip būtų vertinama situacija, kuomet dėl neturtinės žalos atlyginimo kreiptųsi giminystės ar santuokos ryšiais nesusiję asmenys. Atsižvelgiant į šiuolaikines praktines tendencijas, darytina išvada, jog mirus asmeniui teisę į neturtinės žalos atlyginimą turėtų ir CK 6.284 str. 1 d. nenurodyti asmenys, tačiau pažymėtina, jog tokių asmenų spektras turi būti nustatytas remiantis aiškiais kriterijais, atsižvelgiant į faktinius žuvusiojo ir neturtinės žalos prašančio asmens ryšius, įvertinant iki mirties palaikytų šeimyninių santykių pobūdį, taip pat į tai, ar asmenys kartu gyveno, kokie glaudūs santykiai tarp jų buvo ir panašias aplinkybes.

Didžiojoje Britanijoje neturtinė žala (angl. *bereavement*) mirus asmeniui, tretiesiems, su žuvusiuoju susijusiems asmenims, atlyginama pagal 1976 m. Mirtinų atsitikimų įstatymą (angl. *Fatal Accidents Act 1976*). Fiksuotas neturtinės žalos dydis – nuo 2002 m. 10 000 svarų sterlingų, pagal minėtą įstatymą, gali būti priteistas žuvusiojo sutuoktiniui ir žuvusio nepilnamečio vaiko tėvams arba motinai, jei vaikas buvo nesantuokinis. Po 2004 m. Civilinės partnerystės įstatymo priėmimo, fiksuotas neturtinės žalos atlyginimas gyvybės atėmimo atveju tapo prieinamas ir civiliniams partneriams. Tokiu būdu žuvusiojo partneris žalos gali reikalauti tokiomis pačiomis sąlygomis ir tokio pat dydžio kaip ir mirusiojo sutuoktinis.⁴¹ Nors Mirtinų atsitikimų įstatymas neturtinės žalos atlyginimą tretiesiems asmenims sieja su tam tikrų sąlygų buvimu, teisminė praktika papildomai suformavo kiek kitokias neturtinės žalos atlyginimo taisykles, išskirdama tiesiogiai (angl. *primary*) ir netiesiogiai (angl. *secondary*) nukentėjusiųjų asmenų kategorijas bei neturtinės žalos atlyginimo galimybę specialaus delikto – nervinio šoko pagrindu. Priešingai, nei tiesiogiai dalyvavęs nelaimingame atsitikime ir dėl to patyręs fizinę ar psichologinę žalą asmuo, netiesioginis nukentėjusysis kenčia nuo psichiatrinių sužalojimų dėl to, kad yra įvykio liudininkas arba yra apie

⁴⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 26 d. nutartis Nr. 3K-3-351/2007.

⁴¹ McGregor H. McGregor on Damages. London: Sweet & Maxwell, 2007.P.203.

tai informuojamas.⁴² Byloje *Hinz v. Berry*,⁴³ kurioje žmonai, mačiusiai kaip į jos vyrą ir vaikus įsirežia automobilis ir mirtinai sužaloja jos sutuoktinį, bylą nagrinėjęs Apeliacinis teismas pabrėžė, jog teismai turi nubrėžti ribą tarp sielvarto ir širdgėlos, už kuriuos žala nėra atlyginama, ir nervinio šoko bei psichiatrinių sutrikimų, kurių pagrindu žala turi būti kompensuojama. Teismas taip pat konstatavo, kad būtina įvertinti incidentą mačiosios žuvusiojo žmonos patirtus išgyvenimus ir palyginti su tuo ką ji būtų patyrusi jei būtų buvusi 50 mylių nuo atsitikimo vietos. Ilgainiui, siekiant užkirsti kelią nepagrįstiems ieškiniams, nusistovėjo tam tikros taisyklės, taikomos nervinio šoko pagrindu atlyginamai žalai netiesiogiai nukentėjusiems asmenims. Tiek praktiniame, tiek teoriniame lygmenyse pripažįstama, jog psichiatrinis sutrikimas turi būti sukeltas šoko, o ne patiriamas praėjus tam tikram laiko tarpui po nelaimingo atsitikimo. Antra, būtina įrodyti artimus meilės ar prierašumo ryšius su nukentėjusiuoju, kurie kartais gali būti preziumuojami (pavyzdžiui kuomet nukentėjusysis yra sutuoktinis, vaikai arba tėvai). Ir trečia – reikalaujamas fizinis ir laiko artimumo elementas, reiškiantis, kad ieškovas faktiškai turėjo būti atsitikimo vietoje arba iškart po jo.⁴⁴

Pažymėtina yra ir tai, kad šioje šalyje tam tikra prasme pripažįstama galimybė paveldėti teisę į neturtinės žalos atlyginimą už kančias ir išgyvenimus, kuriuos žuvusysis patyrė iki mirties. Tokia teisė yra įgyvendinama pagal 1934 m. Teisinės reformos (įvairių nuostatų) įstatymą (angl. *The Law Reform (Miscellaneous Provisions) Act 1934*), kuris įgalina netiesiogiai nukentėjusį asmenį reikalauti piniginės kompensacijos už žalą, įskaitant ir neturtinę, žuvusiojo skausmo ar kančių pagrindu, patirtų laikotarpyje tarp sužalojimo ir mirties. Vis dėlto, jei mirtis buvo staigi arba tais atvejais, kuomet neįmanoma įrodyti, jog žuvusysis prieš mirtį kankinosi – vieninteliai atlygintini nuostoliai pagal 1934 m. įstatymą būtų laidojimo išlaidos.

Daug žadanti liberalizacijos įtaka neturtinės žalos atlyginimo srityje pastebima po 1998 m. Žmogaus Teisių Akto (angl. *Human Rights Act 1998*) priėmimo⁴⁵, kuriuo Didžiojoje Britanijoje buvo inkorporuota Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Praktiškai taikydami žalos atlyginimo institutą pagal Žmogaus Teisių Aktą, Didžiosios Britanijos teismai, atsižvelgiant į Konvencijos 41 str.,⁴⁶ yra saistomi EŽTT suformuotų neturtinės žalos atlyginimo

⁴² Markesinis B., Coester M., G.Alpa ir kt. *Compensation for Personal Injury in English, German and Italian law*. Cambridge University Press, 2005.P.52.

⁴³ <http://is.muni.cz/el/1422/jaro2006/MVV01Zk/um/1194863/Denning.pdf?fakulta=1422;obdobi=3142;kod=MVV01Zk>; prisijungimo laikas: 2009-07-14.

⁴⁴ Fairgrieve D. *State liability in Tort. A Comparative Law Study*. Oxford University Press, 2004.P.215.

⁴⁵ Ten pat, P.216.

⁴⁶ Pagal 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 41 str., jeigu Teismas nustato Konvencijos ar jos protokolų pažeidimą ir jeigu Aukštosios Susitariančiosios Šalies įstatymai leidžia tik iš dalies atlyginti pažeidimu padarytą žalą, tai prireikus Teismas gali priteisti nukentėjusiajai šaliai teisingą atlyginimą.

principų. Byloje *Keenan v United Kingdom*⁴⁷ EŽTT, tiesiogiai remdamasis Konvencijos nuostatomis, padarė išvadą, jog kalėjime nusižudžiusio ir psichologinių sutrikimų turėjusio pilnamečio sūnaus motinos ieškinio patenkinimui nacionalinė teisė nebuvo pakankamai veiksminga. Teismas pabrėžė būtinybę atlyginti neturtinę žalą pažeidus asmens teisę į gyvybę, ir priteisė ieškovei £ 7,000 už jos sūnaus patirtą stresą, nerimą ir jį apėmusį nesaugumo jausmą prieš mirtį, bei £ 3,000 žuvusiojo motinos naudai už jos pačios patirtą sielvartą ir kančias dėl sūnaus suėmimo ir negalėjimo pasiekti efektyvios kompensacijos.

Ilgą laiką Italijos teisminė praktika neturtinės žalos alyginimo srityje dėl gyvybės atėmimo nebuvo vieninga: kai kurie sprendimai patvirtindavo nuostatą, jog paveldėtojas negali pretenduoti į neturtinių nuostolių, kuriuos nukentėjusysis patyrė prieš mirtį, atlyginimą, nes teisė į gyvybę yra asmeninė teisė, nesuteikianti pagrindo ją pasinaudoti kitiems; kiti teismai laikėsi priešingos pozicijos. Vis dėlto dabartiniu metu antroji tendencija, atrodo, yra dominuojanti.⁴⁸ Kaip jau buvo minėta, iki konstitucinio neturtinės žalos atlyginimo pagrindimo, neturtinės žalos atlyginimas pagal Italijos CK 2059 str., numatantį tokios žalos atlyginimo galimybę tik esant įstatyme nurodytai išlygai, buvo įmanomas taikant Italijos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 185 str. Vėliau situacija keitėsi iš esmės: teismų praktika ne tik išplėtojo kitas neturtinės žalos atlyginimo rūšis, bet ir pripažino tokios žalos atlygintinumą tretiesiems, su nekentėjusiuoju susijusiems asmenims. Taigi šiandien, Italijoje gyvybės atėmimas prilyginamas sunkiausiam sveikatos sužalojimui ir atlyginamas kaip *danno biologico de morte* (it.) nukentėjusiojo įpėdiniais.⁴⁹ Tais atvejais, kai žuvusiajam prieš mirtį pasireiškė psichofiziniai sveikatos sutrikimai, kurie gali būti kvalifikuojami kaip *danno biologico*, teisę reikalauti neturtinės žalos atlyginimo turi žuvusiojo įpėdiniai.⁵⁰ Ta pati taisyklė galioja ir *danno morale* atveju. Ši neturtinės žalos rūšis yra nulemta patirto skausmo ir išgyvenimų (kurie gali būti tiek fizinio, tiek psichologinio pobūdžio), kilusių dėl padaryto pažeidimo. *Danno morale*, Italijos teisėje siejama su moraliniais individo išgyvenimais, ir dažniausiai šios žalos egzistavimas, atsižvelgiant į tam tikras aplinkybes, yra preziumuojamas, net jei išorinėje tikrovėje nėra jokių įrodymų apie jos pasireiškimą.⁵¹ Kitaip tariant, *danno morale* padariniai dažnai juntami žmogaus sąmonėje ir gali būti ne tik asmens patirtų sužalojimų, bet ir kitų pažeidimų, tokių kaip

⁴⁷ EŽTT 2001 m. balandžio 3 d. sprendimas byloje *Keenan v United Kingdom* (Nr. 27229/95).

⁴⁸ Koch A.B., Koziol H. *Compensation for Personal Injury in a Comparative Perspective*. European Center on Tort and Insurance Law. Springer, 2003.P.203.

⁴⁹ Cirtautienė S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas. Vilnius:Justitia, 2008.P.101.

⁵⁰ Koch A.B., Koziol H. *Compensation for Personal Injury in a Comparative Perspective*. European Center on Tort and Insurance Law. Springer, 2003.P.202.

⁵¹ Markesinis B., Coester M., G.Alpa ir kt. *Compensation for Personal Injury in English, German and Italian law*. Cambridge University Press, 2005.P.91.

pavyzdžiui šmeižtas ar privataus gyvenimo pažeidimas, rezultatas. Nors teisė į neturtinės žalos atlyginimą Italijoje yra paveldima, tačiau priešingai nei pats nukentėjusysis, mirusiojo artimieji gali reikalauti jų pačių atžvilgiu pasireiškusios neturtinės žalos atlyginimo *danno biologico* ar patirtų moralinių kančių pagrindu, tik tuo atveju, jei jie įrodo faktinį žalos egzistavimą (kuris gydytojų turi būti aiškiai nurodytas kaip liga), ir tik tada, kai žala yra kilusi kaip artimojo mirties pasekmė.⁵² Taigi jei artimojo mirties sukelti asmens išgyvenimai negali būti traktuojami kaip patologinė liga, kuriai fiksuoti būtina konkrečių aplinkybių visuma ir kuri atlyginama kaip *danno biologico* žalos rūšis, mirusio įpėdiniai turi teisę reikalauti *danno esistenziale*, reiškiančio gyvenimo džiaugsmo praradimą, socialinių ryšių sumažėjimą ir pan.

Prancūzijoje neturtinė ir turtinė žala iš esmės neišskiriamos, todėl atlyginti neturtinę žalą žuvusiojo artimiesiems galima gana plačiai ir liberaliai interpretuojant CK 1382 str., kuriuo kaltas dėl žalos padarymo asmuo, įpareigojamas tą žalą visais atvejais atlyginti. Taigi bendra taisyklė yra ta, kad žala yra atlyginama kiekvienu atveju, su sąlyga, jei ji yra neabejotina (t.y. nukentėjusiojo įrodyta ir įvertinta), asmeninė (patirta paties nukentėjusiojo), tiesioginė (privalomas priežastinis ryšys) ir teisėta, arba, kitaip tariant, legiti.⁵³ Ilgą laiką dėl Prancūzijos Aukščiausiojo teismo (pranc. *Cour de cassation*) įvestos teisėtumo sąlygos, neturtinė žalos atlyginimo negalėjo reikalauti nesusituokę asmenys, tačiau toks požiūris galiojo iki septintojo dešimtmečio. Tuo tarpu dabar taikomų nuostatų pagrindu, neturtinė žala asmens mirties ar sužalojimo atveju, nukentėjusiojo artimiesiems priteisiama automatiškai, nereikaluojant įrodyti nervinio sukrėtimo, o tik nustačius, kad ieškovas yra artimas nukentėjusiojo giminaitis ar susijęs su juo kitokiais artimais meilės ryšiais.⁵⁴ Dėl tokios liberalios politikos neturtinės žalos atlyginimo srityje, Prancūzijos teismai yra dažnai kritikuojami, pabrėžiant, jog kompensacinę paskirtį turtinių išmokų priteisimas turėtų būti koncentruojamas didesnį emocinį sukrėtimą patyrusių asmenų žalos atlyginimui.

Kitaip nei daugelyje kitų Europos šalių, Vokietijoje trečiųjų asmenų teisė reikalauti neturtinės žalos atlyginimo, iš esmės nepripažįstama. Nepaisant siūlymų spartinti tokių neturtinių nuostolių taikymo pradžią, 2002 m. Vokietijos teisės reforma esamos situacijos nepakeitė.⁵⁵ Vis dėlto, tretysis asmuo dėl artimojo mirties ar sužeidimo, patyręs neigiamus padarinius, kuriuos galima konstatuoti kaip sveikatos sužalojimą, teisę į neturtinės žalos atlyginimą įgyja pagal CK 823

⁵² Koch A.B., Koziol H. Compensation for Personal Injury in a Comparative Perspective. European Center on Tort and Insurance Law. Springer, 2003.P.203.

⁵³ Magnus U. Unification of tort law: Damages. European Group on Tort Law. Kluwer Law International, 2001.P.80.

⁵⁴ Rogers W.V.H. Damages for Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective. European Center on Tort and Insurance Law. Vienna; New York: Springer, 2001.P.91.

⁵⁵ Magnus U. The reform of German tort law//http://www.indret.com/pdf/127_en.pdf; prisijungimo laikas: 2009-08-16.

str. Pavyzdžiui, Vokietijos Aukščiausiasis teismas (vok. *Bundesgerichtshof*), viename savo sprendimų mirusio asmens artimiesiems priteisė po 20 000 eurų kiekvienam už skausmą ir išgyvenimus, patirtus dėl ieškovės sūnaus ir kitų ieškovų brolio mirties. Byloje buvo pripažinta, kad ieškovai kentėjo nuo potrauminio streso sindromo, kuris buvo patvirtintas kaip medicininė būklė, ir teisės į sveikatą, įtvirtintos CK 823 str., pagrindu, sprendimas buvo priimtas žuvusiojo artimųjų naudai.⁵⁶ Visgi reikia pripažinti, kad Vokietijos teisė iš principo nepripažįsta kompensacijos trečiųjų asmenų naudai, todėl tokiems ieškiniams keliami standartai yra labai aukšti ir turi atitikti tam tikras sąlygas: 1) artimojo, reiškiančio reikalavimus, psichologiniai sutrikimai turi turėti aiškių medicininių padarinių ir turi viršyti normaliai tikėtiną reakciją netekus artimojo; 2) būtinas priežastinio ryšio tarp padaryto pažeidimo ir sukeltų padarinių egzistavimas; 3) neturtinė žala gali būti atlyginama tik artimiesiems giminaičiams, sužadėtiniais ir kitiems partneriams, susijusiems artimais meilės ryšiais.⁵⁷ Taigi Vokietijoje teisminė praktika formuojama, atsižvelgiant į griežtas neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims taisyklės ir pabrėžiant teisės į tokios žalos atlyginimą paveldėjimo negalimumą. Tokią poziciją patvirtina 2005 m. gruodžio 06 d. Aukščiausiojo teismo (vok. *Bundesgerichtshof*) sprendimas.⁵⁸ Šioje byloje ieškovas, kurio aštuoniasdešimtmetę motiną nužudė psichiškai neįgali sesuo, ir kurios apnuogintą kūną televizija filmavo ne tik įvykio vietoje, bet ir morge, prašė priteisti neturtinę žalą. Teismas pažymėjo, jog tokiais atvejais, žuvusiojo artimieji gali reikalauti uždrausti tolimesnius teisių pažeidimus, tačiau negali pretenduoti į piniginę kompensaciją. Tuo tarpu kalbėdamas apie paties ieškovo teisę į neturtinės žalos atlyginimą, teismas pabrėžė, kad transliuoto reportažo keliantis sielvartą pobūdis nėra pakankamas pagrindas ieškiniui palaikyti.

Jungtinėse Amerikos Valstijose neturtinės žalos atlyginimo taisyklės tretiesiems, su žuvusiuoju susijusiems asmenims, priklauso nuo kiekvienos valstijos priimtų taip vadinamų neteisėtų mirčių įstatymų (angl. *Wrongful death statutes*). Tačiau praktiškai visose valstijose pripažįstama, jog neturtinės žalos asmens mirties atveju turi teisę reikalauti artimieji, kaip prarastos draugystės, didelio psichologinio skausmo ar netektų galimybių būti su artimu žmogumi, įvertinimo. Mirties delikto (angl. *wrongful death*) atveju labai dažnai teismų sprendimuose sutinkamas komponentas yra baudinių nuostolių, pabrėžiančių asmens kaltės laipsnį, priteisimas. Būtent dėl jų

⁵⁶ <http://datenbank.ectil.org/query/view.aspx?Code=52BFD405-B826-47C3-B8BA-911933DA58E2>; prisijungimo laikas: 2009-08-05.

⁵⁷ Markesinis B., Coester M., G.Alpa ir kt. Compensation for Personal Injury in English, German and Italian law. Cambridge University Press, 2005.P.82.

⁵⁸ <http://datenbank.ectil.org/query/view.aspx?Code=37DCB091-9E13-4F4C-8761-B6D7211DD302>; prisijungimo laikas: 2009-08-06.

JAV teismų artimiesiems priteisiamos sumos kartais tampa nepagrįstai didelės, ypač, kai procesas vyksta dalyvaujant prisiekusiesiems. Kaip pavyzdį galima paminėti vieną paskutiniųjų Floridos valstijos teismo sprendimų, kuriame dukros neblaivaus vairuotojo sukeltąje autoavarijoje netekusiai motinai buvo priteista rekordinė 330 milijonų dolerių kompensacija, apimanti net 275 milijonus dolerių baudinių nuostolių.⁵⁹

Vis dėlto manytina, jog didelių sumų priteisimas mirusio asmens artimiesiems neturėtų būti skatintinas reiškinys, ypač kontinentinėje Europoje, kur baudinių nuostolių priteisimas yra iš viso negalimas arba gana kvestionuotinas ir reikalingas tam tikrų kriterijų atitikimo. Apskritai deliktinės teisės specifika asmens mirties atveju turėtų būti pagrįsta artimojo patirtų išgyvenimų intensyvumo bei faktinių artimų santykių buvimo kriterijais, todėl atlyginant neturtinę žalą mirusiojo artimiesiems papildomai tenka vadovautis bendrais teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principais. Galimybė paveldėti teisę į neturtinės žalos atlyginimą tais atvejais kai nukentėjusysis prieš mirtį patyrė didelių dvasinių ir fizinių kančių tam tikrų teisinių sistemų kontekste, yra sveikintinas reiškinys, kadangi įmanomos situacijos, kuomet asmuo nespėja pasinaudoti savo teise pareikšti ieškinį. Kita vertus, vertinant nukentėjusiojo iki mirties patirtus išgyvenimus, būtina vadovautis teisingais ir nedviprasmiškais kriterijais, leidžiančiais tiksliai įvertinti patirtą neturtinę žalą ir konkrečiu atveju galimybę ją paveldėti. Pažymėtina taip pat yra ir tai, kad taisyklės, kurių pagrindu gali būti atlyginama neturtinė žala tretiesiems asmenims artimojo mirties atveju, taikytinos ir sveikatos sužalojimo bylose, kuomet dėl nukentėjusiojo sužalotos sveikatos didelių psichologinių išgyvenimų patiria jo artimieji. Vis dėlto, negalima pamiršti, jog tokių netiesioginių nukentėjusiųjų pripažinimas išplečia civilinės atsakomybės taikymo ribas, todėl turi būti įstatymiškai įvertintas, siekiant žalą padariusio ir nukentėjusiojo interesų pusiausvyros bei socialinio teisingumo.

4.2. Asmens sveikata kaip neturtinės žalos atlyginimo objektas

Sveikata, taip pat kaip ir gyvybė, pripažįstama prigimtine ir absoliučiai saugotina vertybe visose Europos šalyse, todėl neturtinės žalos atlyginimo taikymo apimtis pažeidus šias teises yra plačiausia.⁶⁰ Draudimas kėsintis į asmens sveikatą, jo fizinį ir dvasinį vientisumą, įvairiomis formomis įtvirtintas praktiškai visose valstybių konstitucijose bei daugelyje tarptautinių dokumentų. 1946 m. Pasaulio sveikatos organizacijos konstitucijoje sveikata apibrėžiama kaip visiška fizinė,

⁵⁹ <http://www.morelaw.com/verdicts/case.asp?n=&s=FL&d=41486>; prisijungimo laikas: 2009-11-10.

⁶⁰ Cirtautienė S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas. Vilnius:Justitia, 2008.P.96-97.

psichikos ir socialinė gerovė.⁶¹ Požiūris į sveikatą, kaip vientisą asmens savijautos požymių visumą, taikomas ir neturtinės žalos atlyginimo srityje, tačiau priklausomai nuo to, sužalota asmens fizinė sveikata, ar pakenkta jo psichologinei būklei, skiriasi priteisiamos neturtinės žalos dydis, o ir išoriniai žalos pasireiškimo ypatumai yra nevienodai atpažįstami. Pažeidimo nulemti psichologiniai išgyvenimai, vykstantys žmogaus sąmonėje, kartais gali apskritai būti nepastebimi išorėje, sunkiai pamatuojami, todėl daugelyje Europos šalių (pvz. Vokietijoje, Lietuvoje) ne bet kokios neigiamos emocijos pripažįstamos neturtinės žalos atlyginimo objektu. Daugumoje Europos šalių, taip pat Europos deliktų teisės principuose laikomasi pozicijos, kad asmens neigiami išgyvenimai, pasireiškiantys fiziniu skausmu, baime, nerimu, stresu ir kt., darantys įtaką asmens dvasinei pusiausvyrai, savaime nelaikoma atlygintina žala, todėl žala (ir turtinė, ir neturtinė) pagal bendrąsias žalos atlyginimo taisykles, taikomas sužalojus sveikatą, pakenkus psichinei asmens sveikatai, atlyginama tik tada, jei pakenkimas asmens psichinei sveikatai konkrečiu atveju gali būti vertinamas kaip psichikos liga.⁶²

Pavyzdžiui jau minėta, kad griežtas neturtinės žalos atlyginimo taisykles turinčioje Vokietijoje, neturtinė žala asmeniui, patyrusiam sukrėtimą, nepriklausomai nuo to jis yra tiesioginis ar netiesioginis nukentėjusysis, gali būti atlyginama tik tuo atveju, jei emociniai išgyvenimai kvalifikuotini kaip psichikos liga. Vokiškasis terminas *Schmerzensgeld* yra platesnis nei atitikmenys, naudojami bendrosios teisės tradicijos šalyse ir apima tokias neturtinės žalos kategorijas kaip skausmas ir kančios, gyvenimo malonumų praradimas, sukelti fiziniai defektai, prarasta galima gyvenimo trukmė bei pan.⁶³ Tagi šioje šalyje, priešingai nei Italijoje, išplėtojusioje skirtingas žalos kategorijas, neturtinė žala kompensuojama naudojant *Schmerzensgeld* institutą, kurio tikslas yra atlyginti padarytą visų rūšių neturtinę žalą sveikatos sužalojimo srityje. Suprantama, jog akivaizdaus fizinio sužalojimo atveju, skausmo bei kančių įvertinimas yra objektyviai pagrįstas, todėl ir neturtinės žalos atlyginimas tokios kategorijos bylose lengviau prognozuojamas. Pavyzdžiui byloje, kurioje sveikata buvo sužalota paveikiant vidinę žmogaus organizmo struktūrą, kuomet nukentėjusioji perpilant kraują buvo užkrėsta ŽIV, Vokietijos Aukščiausiasis teismas konstatavo, jog pats šios ligos pernešimas yra CK 823 (1) str. pažeidimas,

⁶¹ Pasaulio sveikatos organizacijos konstitucija//http://www.who.int/governance/eb/who_constitution_en.pdf, prisijungimo laikas: 2009-10-12.

⁶² Cirtautienė S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas. Vilnius:Justitia, 2008.P.98.

⁶³ Markesinis B.S.,Unberath H. The German Law of Torts a Comparative Treatise. Oregon:Hart Publishing, 2002.P. 915.

nepaisant to, ar nukentėjusioji patyrė skausmą, esminius fizinės būklės pasikeitimus, ar infekcija dar nebuvo išryškėjusi ir išplitusi.⁶⁴

Nors Italijoje neturtinės žalos kategorijos po Konstitucinio Teismo 1986 m. liepos 14 d. išaiškinimo,⁶⁵ buvo išplėtotos teismų praktikos, tačiau fiziologinė žala (*it. danno biologico*) vertintina kaip pagrindinė ir plačiausia neturtinės žalos atlyginimo rūšis. *Danno biologico* apima du neturtinių sužalojimų tipus: laikiną ir nuolatinę negalią, priklausomai nuo to, ar psicho-fizinei nukentėjusiojo gerovei sužalojimo sukelti pokyčiai po kiek laiko išnyks, ar liks visam gyvenimui.⁶⁶ Be *danno biologico* nukentėjusieji taip pat dažnai reikalauja *danno morale*, kuri kaip minėta susijusi ne tik su patirtų kančių, skausmo bei moralinių išgyvenimų įvertinimu sveikatos sužalojimo srityje, bet gali būti priteisiama ir kitose privataus pobūdžio bylose. Pavyzdžiui 2000 m. gegužės 09 d. Italijos Aukščiausiasis teismas priėmė sprendimą, kuriuo vaikui, kuris gimė atlikus cezario pjūvį ir dėl pavėluotai atliktos procedūros tapo visiškai neįgalus, buvo priteista daugiau nei 500 000 eurų suma: 464 811 eurai buvo skirti kaip *danno biologico* už suluošinimą, o 103 291 eurai – kaip *danno morale* už patirtą skausmą ir kančias. Teismas taip pat pažymėjo, kad vaikas, net ir negimęs, taip pat gali kentėti nuo sužeidimų, kylančių kaip atsakingo asmens nerūpestingo elgesio padarinių, todėl gimęs turi teisę reikalauti kompensacijos.⁶⁷ Kitas komentuojamas pavyzdys nubrėžė griežtą ribą tarp *danno esistenziale*, kuri Italijos teisėje suprantama kaip gyvenimo malonumų ar džiaugsmo praradimas, ir kitų atlygintinų žalos rūšių. Byloje nukentėjusysis, kuriam dėl medicininės klaidos buvo pašalinta viena sėklidė, reikalavo *danno biologico* ir *danno esistenziale*. Italijos Aukščiausiasis teismas išaiškino, kad *danno esistenziale* negali būti suprantama kaip autonomiška žalos kategorija sveikatos sužalojimo srityje, todėl neturi būti atskirai kompensuojama. Kadangi nukentėjusiajam jau buvo priteistas neturtinės žalos atlyginimas už sveikatos sužalojimą, į fizinio sveikatos pablogėjimo pasekmes asmens socialiniam gyvenimui turi būti atsižvelgta apskaičiuojant *danno biologico*. Buvo pažymėta, kad gyvenimo džiaugsmo praradimas atskleidžia vieną iš aplinkybių, kurias būtina apsvarstyti tam, kad būtų tinkamai įvertinta asmens sveikatai padaryta žala.⁶⁸

⁶⁴ <http://datenbank.ectil.org/query/view.aspx?Code=5C0EC0AB-506B-42D0-87A4-216FB5C67361>; prisijungimo laikas: 2009-09-08.

⁶⁵ Rogers W.V.H. Damages for Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective. European Center on Tort and Insurance Law. Vienna;New York:Springer, 2001.P.138.

⁶⁶ Markesinis B., Coester M., G.Alpa ir kt. Compensation for Personal Injury in English, German and Italian law. Cambridge University Press, 2005.P.86.

⁶⁷ <http://datenbank.ectil.org/query/view.aspx?Code=61C71066-2AF7-47A2-AF87-6B2EE1ADA919>; prisijungimo laikas: 2009-09-07.

⁶⁸ <http://datenbank.ectil.org/query/view.aspx?Code=9FD794B1-59C7-4833-A12B-947BCEC9195A>; prisijungimo laikas: 2009-09-07.

Didžiojoje Britanijoje neturtinė žala sužalojus asmens sveikatą atlyginama už asmens patirtą fizinį skausmą ir jo sukeltus dvasinius išgyvenimus (angl. *pain and suffering*), taip pat už neigiamas emocijas, nerimą bei baimę, kuriuos asmuo išgyvena sužalojimo metu. Atlygintina žala Jungtinėje Karalystėje suprantama kaip pinigų suma, priteisiama ne tik už skausmą ir išgyvenimus, bet apima ir gyvenimo malonumų praradimą (angl. *loss of amenities*), todėl pavienė kompensacija už kiekvieną atskirą šios žalos rūšį negalima.⁶⁹ Gyvenimo malonumų praradimo kategorija buvo įvesta 1951 m. *Manley v. Rugby Portland Cement Co*⁷⁰ precedentu ir apima asmens galimybių netekimą užsiimti mėgstama veikla, atostogauti, džiaugtis kasdieniais gyvenimo džiaugsmiais, socialinių ryšių, seksualinių fukcijų ar perspektyvų susituokti praradimą ir panašius nuostolius, kurie neturi piniginės išraiškos ir dažnai yra susiję su asmens atliekamu darbu, pomėgiais ir dėl to turintys ypatingą asmeninį pobūdį. Ilgą laiką buvo manoma, kad neturtinė žala negali būti priteisiama komos ištiktiems asmenims, nes buvo laikomasi pozicijos, jog tokie asmenys nejaučia skausmo, nepatiria nemalonių išgyvenimų ir nesuvokia sužalojimo padarinių, tačiau po 1964 m. *H. West & Son Ltd v. Shephard* precedento situacija kardinaliai pasikeitė. Minimoje byloje 41-erių moteris autoavarijoje patyrė daugybę sužalojimų, dėl kurių buvo kankinama dešinės kūno dalies cerebrinės atrofijos ir visų keturių galūnių paralyžiaus, tapo nebyli, nesugebėjo maitintis ir labai mažai reagavo į aplinkos pokyčius. Lordų rūmuose buvo prieita prie išvados, kad žalos priteisimas tokiems asmenims yra pateisinamas gyvenimo malonumų praradimo pagrindu, o buvimas be sąmonės neeliminuoja kasdieninių patyrimų ir gyvenimo džiaugsmo praradimo fakto, kurie gali būti kaip neišvengiamas fizinio sužalojimo rezultatas.⁷¹

Neturtinės žalos atlyginimas sužalojus sveikatą, Jungtinėse Amerikos Valstijose priklauso ne tik nuo kiekvienos valstijos priimamų įstatymų ar precedentų, bet ir nuo formuojamų konkrečių deliktų sveikatos sužalojimo srityje. Apskritai deliktų bylose yra priimtos kelios nuostolių formos: kompensaciniai piniginiai nuostoliai (pagrindė susiję su medicininėmis išlaidomis bei netektomis pajamomis), kompensaciniai neturtiniai nuostoliai, priteisiami už skausmą ir išgyvenimus, bei baudiniai nuostoliai.⁷² Įstatymais kai kuriose valstijose bent jau tam tikros kategorijos bylose įvestos ribos (vadinamos „kepurėlės“ angl. *caps*) atlyginamai žalai už patirtą skausmą ir kančias. Pavyzdžiui Kalifornijos CK įtvirtina maksimalią 250 000 dolerių neturtinės žalos sumą, atlygintą

⁶⁹ Markesinis B., Coester M., G.Alpa ir kt. Compensation for Personal Injury in English, German and Italian law. Cambridge University Press, 2005.P.46.

⁷⁰ McGregor H. McGregor on Damages. London: Sweet & Maxwell, 2007.P.1290.

⁷¹ Markesinis B., Coester M., G.Alpa ir kt. Compensation for Personal Injury in English, German and Italian law. Cambridge University Press, 2005.P.48.

⁷² Magnus U. Unification of Tort Law: Damages. European Group on Tort Law. Kluwer Law international, 2001.P.175.

bylose, dėl medikų aplaidumo.⁷³ Vis dėlto analizuojant JAV teismų priimtus sprendimus, darytina išvada, kad dažnai žala nukentėjusiajam atlyginama tiesiog bendru kompensacinių nuostolių pagrindu, neišskiriant kompensacijos formų. Pažymėtina taip pat ir tai, jog paprastai neturtinę žalą įvertina ir nustato prisiekusieji, tačiau teisėjai, atsižvelgdami į taikomus apribojimus, turi teisę priteistą sumą sumažinti. Būtent taip nutiko *Seong Sil Kim v. New York City Transit Authority* byloje, kurioje prisiekusiųjų priteista 14 000 000 dolerių suma, teisėjo vėliau buvo sumažinta. Minimoje situacijoje moteris, turėdama tikslą nusižudyti, atsigulė ant metro bėgių ir netrukus buvo partrenkta metro traukinio bei sunkiai sužalota: amputuota dešinioji ranka, daugybiniai kaukolės ir veido kaulų lūžiai, sudarkyta pilvo ertmė, visam gyvenimui liksiantys randai. Reikia pabrėžti, kad JAV yra populiari procentinė kaltės išraiška, todėl prisiekusieji šioje byloje nusprendė, jog nukentėjusioji dėl savo pačios veiksmų buvo 30 % kalta, ko pasekoje teisėjas atitinkamai sumažino priteistos sumos dydį.⁷⁴

Taigi apibendrinus tam tikrų šalių praktiką neturtinės žalos atlyginimo sužalojus sveikatą bylose, galima daryti išvadą, jog asmens sveikatos sužalojimas apima ne tik fizinį, bet ir psichologinį poveikį asmens sveikatai, tačiau psichiniai sutrikimai yra sunkiau nustatomi bei vertinami, kadangi vyksta asmens sąmonėje ir gali išorinėje erdvėje apskritai nepasireikšti. Be to žalą psichinei sveikatai gali patirti ne tik pats tiesiogiai nukentėjęs asmuo, bet ir nukentėjusiojo artimieji, išgyvendami dėl sužaloto artimojo. Tačiau visgi pabrėžtina, kad ne bet koks emocinis sukrėtimas turi būti paverčiamas į piniginę išraišką turinčią kompensaciją, ir nors neturtinės žalos atlyginimo galimybė buvo plečiama kuriant naujas neturtinės žalos atlyginimo kategorijas (pvz. Italijoje) ar taikant konstitucinį asmens neturtinių teisių pagrindimą, vertinant asmens sveikatai, o ypač jo psichinei gerovei, padarytą žalą būtina vadovautis griežtais vertinimo kriterijais, padedančiais suformuoti tinkamai įgyvendinamą sveikatos pažeidimo deliktą ir užtikrinti teisingo neturtinės žalos atlyginimo funkcionavimo mechanizmą.

4.3. Asmens teisė į privatų gyvenimą, garbė ir orumas kaip neturtinės žalos atlyginimo objektai

Aiškindamas Konstitucijos 22 str., garantuojančio kiekvieno žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumą, prasmę, Konstitucinis teismas yra pažymėjęs, kad ši teisė apima privatų, šeimos ir namų gyvenimą, asmens fizinę ir psichinę neliečiamybę, garbę ir reputaciją, asmeninių faktų

⁷³ Magnus U. Unification of Tort Law: Damages. European Group on Tort Law. Kluwer Law international, 2001.P.176.

⁷⁴ http://www.courts.state.ny.us/reporter/3dseries/2006/2006_02274.htm; prisijungimo laikas: 2009-10-03.

slaptumą, draudimą skelbti gautą ar surinktą konfidencialią informaciją ir kt. Savavališkai ir neteisėtai kišantis į žmogaus privatų gyvenimą kartu yra kėsiamasi į jo garbę bei orumą.⁷⁵ Taigi, pagal Konstitucinio teismo formuojamą poziciją, garbė ir orumas siejami su asmens teise į privatų gyvenimą ir yra šios teisės sudėtinė dalis. Nors CK bei teismų praktika, skirtingai nuo Konstitucinio teismo doktrinos, skiria teisę į privatų gyvenimą bei asmens garbės ir orumo gynimą kaip dvi savarankiškas asmens neturtines teises,⁷⁶ atsižvelgiant į tai, kad komentuojamos teisės yra susiję su asmens individualizacija visuomenėje ir turi tam tikrų panašumų, tikslinga šiuos neturtinės žalos atlyginimo objektus aptarti kartu. Kaip vienoje iš savo nutarčių yra pabrėžęs LAT, reikalaujant neturtinės žalos priteisimo, turi būti išsiaiškinta, ar asmuo gynė tik savo slaptumą ar kartu ir garbę bei orumą.⁷⁷ Tai priklauso nuo faktų, kuriais grindžiamas reikalavimas priteisti neturtinę žalą. Jeigu šie faktai yra susiję tik su asmens privatumu, tai reikalavimu priteisti neturtinę žalą ginamas asmens privatumas. Jeigu jie yra susiję su neatitinkančių tikrovės ir žeminančių asmenį žinių paskleidimu, tai reikalavimu priteisti neturtinę žalą gali būti prašoma ginti asmens garbę ir orumą.⁷⁸

LR CK 2.23 str. yra pateiktas pavyzdinis ir nebaigtinis privataus gyvenimo pažeidimo atvejų sąrašas, apimantis teisę į būsto neliečiamybę, korespondencijos slaptumą, teisę į privačią ir neskelbtiną informaciją apie sveikatos būklę ir kitas privataus gyvenimo vertybines sritis. Privataus gyvenimo sferai taip pat priskirtinos tokios vertybės kaip asmens atvaizdas, vardas bei kiti asmens duomenys. Tuo tarpu asmens garbės ir orumo gynimo tvarka ir sąlygos nustatytos LR CK 2.24 str. Garbė - tai teigiamas asmens socialinis vertinimas, gera viešoji nuomonė apie jį, tuo tarpu orumas suprantamas kaip asmens savęs vertinimas, kurį lemia visų pirma visuomenės asmens įvertinimas.⁷⁹ Akivaizdu, kad orumo suvokimas siejamas ne tik su subjektyviu savęs vertinimu, bet visų pirma yra nulemtas viešos nuomonės formuojamų apie asmenį kriterijų. Todėl galima teigti, jog šiuo atveju teisės apsaugos objektas yra asmens teisė reikalauti, kad viešoji nuomonė apie jį būtų formuojama duomenų, atitinkančių jo tikruosius poelgius, pagrindu ir moralinis vertinimas atitiktų tikrovę bei normų reikalavimus visuomenėje, kurioje jis gyvena.⁸⁰ Neturtinės žalos atlyginimo galimybė pažeidus asmens teisę į privatų gyvenimą ar asmens garbę bei orumą, priklauso nuo pažeistų teisių specifikos, pažeidimo sukeltų padarinių masto, neretai lemiamą reikšmę tokios kategorijos bylose

⁷⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”.

⁷⁶ Meškauskaitė L. Žiniasklaidos teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 218.

⁷⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis byloje 3K-3-569/2006.

⁷⁸ Ten pat.

⁷⁹ Meškauskaitė L. Žiniasklaidos teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 258.

⁸⁰ Ten pat.

turi ir asmenines teises pažeidusio asmens intencijos bei kaltės laipsnis. Vertinant pažeidimo pobūdį, atsižvelgiama į kompensacinę neturtinės žalos atlyginimo paskirtį, proporcingumo, teisingumo bei sąžiningumo principus. Pavyzdžiui asmens teisė į privatą gyvenimą savo prigimtini priskirtina prie santykinių, t.y. tam tikrais atvejais ribojamų, neturtinių teisių, kurių, apimtis, priklausomai nuo jomis disponuojančių asmenų, gali kisti. Galimybė riboti minėtą asmeninę teisę kartais gali būti nulemta ir paties asmeninės neturtinės teisės turėtojo veiksmų. Pavyzdžiui Konstitucinis teismas 2000 m. gegužės 08 d. nutarime yra pažymėjęs, kad asmuo, darydamas nusikalstamas ar kitas priešingas teisei veikas, neturi ir negali tikėtis privatumo. Žmogaus privataus gyvenimo apsaugos ribos baigiasi tada, kai jis savo veiksmais nusikalstamai ar kitaip neteisėtai pažeidžia teisės saugomus interesus, daro žalą atskiriems asmenims, visuomenei ir valstybei.⁸¹ Panaši pozicija suponuota ir kalbant apie asmenis, kurie yra susiję su tam tikrų viešo pobūdžio veikų atlikimu. Privataus gyvenimo teisinė samprata siejama su asmens būseną, kai asmuo gali tikėtis privatumo, su jo teisėtai privataus gyvenimo lūkesčiais. Jei asmuo atlieka viešo pobūdžio veikas ir tą supranta arba turi ir gali suprasti, nors ir savo namuose ar kitose privačiose valdose, tai tokios viešo pobūdžio veikos nebus apsaugos objektas pagal Konstitucijos 22 ir Konvencijos 8 straipsnius, ir asmuo negali tikėtis privatumo.⁸² Būtent tokios specifinės aplinkybės lemia neturtinės žalos atlyginimo sąlygas ir kartais net pačios neturtinės teisės gynybos būdą. Pavyzdžiui, ginant viešojo asmens garbę ir orumą, galioja teismų suformuluota taisyklė, kad svarbiausiu viešojo asmens gynimo būdu laikytinas garbės ir orumą žeminančių, tikrovės neatitinkančių žinių paneigimas, o neturtinės žalos dydis negali turėti vyraujančio vaidmens.⁸³ Apskritai pripažįstama, kad viešasis asmuo nesinaudoja tokiu pat garbės ir orumo gynimu kaip privatus asmuo. Dėl to viešasis asmuo turi pakęsti ir toleruoti jo atžvilgiu skelbiamą, nors ir nevisiškai tikslią, informaciją, kuri privataus asmens atžvilgiu galėtų būti vertinama kaip garbės ir orumo pažeidimas. Sprendžiant dėl asmens, paskleidusio duomenis apie viešą asmenį, atsakomybės, svarbiausia yra duomenų paskleidimo tikslas ir juos paskleidusio asmens elgesys. Kai duomenis paskleidęs asmuo veikia sąžiningai, turėdamas tikslą informuoti visuomenę apie viešąjį asmenį ir jo veiklą tokiais klausimais, kuriuos visuomenė turi pagrįstą ir teisėtą interesą žinoti, tai informacijos netikslumai ar agresyvi kritika nėra pagrindas tam asmeniui taikyti atsakomybę. Kai asmuo skelbia duomenis apie viešąjį asmenį turėdamas tikslą jį pažeminti,

⁸¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”.

⁸² Ten pat.

⁸³ Cirtautienė S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas. Vilnius:Justitia, 2008.P.111.

tai taikoma atsakomybė.⁸⁴ Kita vertus, šių nuostatų negalima suabsoliutinti ir kiekvienu konkrečiu atveju privalu vertinti visas bylos aplinkybes ir atsižvelgti į neturtinės žalos, kaip vienos iš teisinės atsakomybės rūšių, taikymo pagrindus.

Prieš įgyvendinat 2002 m. Vokietijos teisės reformą, neturtinės žalos atlyginimas privataus gyvenimo ar garbės ir orumo pažeidimo atvejais, buvo įstatymiškai nenumatytas, o tai reiškė ribotas galimybes apginti asmenines neturtines teises ir reikalauti neturtinių nuostolių atlyginimo. Taip vadinama teisė į garbę prasiskinti kelią turėjo įstatyminių interpretacijų pagalba, kadangi nebuvo aiškiai saugoma pagal CK 823 str. – Vokietijos deliktų teisės pagrindą.⁸⁵ Net po to, kai garbė kai kurių teismų sprendimuose buvo pripažinta saugotina vertybe interpretuojant Konstitucijos nuostatas, praktikoje Vokietijos CK 253 str. taikymas buvo neefektyvus daugelyje tokios kategorijos bylų. Būtent toks situacijos vertinimas vyravo, kuomet teismus pasiekė *Herrenreiter* byla, kurioje žymaus raitelio, jojančio arkliu, atvaizdas buvo panaudotas seksualinių stimuliatorių reklamai. Po ilgo teismo dispuo Aukščiausiasis teismas galiausiai leido atlyginti neturtinę žalą,⁸⁶ pateisinamą kaip satisfakcija, padarytą ieškovo asmenybei.⁸⁷ Visgi pripažįstama, jog Vokietijoje asmens privataus gyvenimo ir garbės bei orumo pažeidimo bylose neturtinės žalos atlyginimui kelią atvėrė Monako princesės Karolinos bylos precedentas, paremtas išimtinio Vokietijos CK 253 str. įtvirtintų asmeninių neturtinių teisių aiškinimu. Caroline von Hannover, daugiausiai laiko gyvenusi Prancūzijoje, stengėsi neafišuoti privataus gyvenimo detalių, vengė geltonosios spaudos dėmesio ir bandė ginti savo teisę į privatų gyvenimą ne tik Vokietijos teisminėse institucijose, bet ir EŽTT. Po to kai EŽTT konstatavo buvus Konvencijos 8 str., užtikrinančio teisę į privatą ir šeimos gyvenimą, pažeidimą,⁸⁸ Vokietijos Aukščiausiasis teismas pakeitė iki tol palaikytą poziciją, jog princesė yra asmuo „*par excellence*“ ir dėl to turi toleruoti didesnę visuomenės dėmesį, ir konstatavo, kad ieškovės nuotraukų publikavimas nebuvo pagrįstas visuomenės interesu žinoti apie jos kasdienio privataus gyvenimo detales.⁸⁹

Bendrosios teisės tradicijos atstovė – Didžioji Britanija – neturi privataus gyvenimo pažeidimo delikto, precedentinė privataus gyvenimo koncepcija ir iš jos išplaukiančios teisės, nepaisant galiojusio 1998 m. Duomenų apsaugos įstatymo (angl. *Data Protection Act*), iš esmės čia

⁸⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 11 d. nutartis byloje 3K-3-507/2006.

⁸⁵ Mattei U. Comparative law and economics. The University of Michigan press, 1997.P.115.

⁸⁶ Ten pat, P.115.

⁸⁷ Markesinis B., Coester M., G.Alpa ir kt. Compensation for Personal Injury in English, German and Italian law. Cambridge University Press, 2005.P.61.

⁸⁸ EŽTT 2004 m. birželio 24 d. sprendimas byloje Von Hannover v. Germany (Nr. 59320/00).

⁸⁹ <http://datenbank.ectil.org/query/view.aspx?Code=717BEA87-22CC-4694-B45B-1C9BD0997CFF>; prisijungimo laikas: 2009-08-14.

buvo suformuotos priėmus Žmogaus teisių aktą (angl. *Human Rights Act*), inkorporavusį Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, kurios 8 str. saugo asmens privatą ir šeimos gyvenimą. Priešingai nei Jungtinėse Amerikos Valstijose, kur galioja pirmoji pataisa, garantuojanti žodžio laisvę, Didžiojoje Britanijoje nėra visa apimančios pateisinamos priežasties pažeisti asmens teisę į privatą gyvenimą. Panašiai kaip ir kitose šalyse, privatumo pažeidimo bylose susikerta dvi fundamentalios teisės – teisė į privatumą ir saviraiškos laisvė, kurios savo esme yra lygiaverčios teisės, o nagrinėjant bylą bandoma nustatyti proporcingą vienos iš šių teisių ribojimo galimybę kitos atžvilgiu. Pavyzdžiui byloje *Campbell v MGN Ltd*, kurioje žymios manekenės, paliekančios reabilitacijos kliniką, nuotraukos buvo išspausdintos žurnale, dauguma Lordų rūmų narių pripažino, kad informaciniai leidiniai turi teisę daryti žurnalistines pastabas tam tikru mastu, tačiau šiuo atveju šią teisę nusveria ieškovės teisė į privatą gyvenimą, pabrėžiant tai, kad įsibrauta į ieškovės privatą gyvenimą buvo tokiomis aplinkybėmis, kuriomis jai ypač reikėjo privatumo, kad sėkmingai įveiktų priklausomybę nuo narkotikų.⁹⁰

Šiek tiek kitaip nei asmens privatus gyvenimas, šioje šalyje yra ginama asmens reputacija. Nepaisant to, kad retkarčiais terminas „garbė“ yra maišomas su „reputacija“, pastarasis šiandien yra aiškiai dominuojantis Didžiosios Britanijos deliktų teisėje, ir, kaip teigia E.Descheemaeker, tarp jų prasmų nėra jokio praktinio skirtumo⁹¹. Reputacijos gynimas Didžiojoje Britanijoje įgyvendinamas taikant precedentinės teisės normas ir šmeižimo (angl. *defamation*) delikto pagrindus, o neturtinė žala, kurią patiria nukentėjusysis, gali būti suprantama keliais aspektais: 1) kaip pasekmės, dėl kurių susiformuoja kitų asmenų nepageidautinas požiūris nukentėjusiojo atžvilgiu dėl jam juntamos sumažėjusios pagarbos ir 2) kaip ieškovo patiriami išgyvenimai ir susierzinimas, sukelti šmeižikiško ar įžeidžiančio pareiškimo.⁹² Vertinant padarytą žalą pirmuoju aspektu, įmanoma įrodyti ir turtinės žalos egzistavimą, pagrindžiant ją sumažėjusiais socialiniais ryšiais, prarasta galimybe susirasti darbą ar negalėjimą užmegzti naujų ekonominių santykių. Vis dėlto, pažymėtina, kad didžiausi praradimai pažeidus reputaciją yra grynai socialiniai, priklauso nuo visuomenės narių susidaryto nusistatymo ir yra daugiau neturtinio pobūdžio. Nereikia pamiršti taip pat ir fakto, jog garbės ir orumo bei privataus gyvenimo gynimo bylose, tais atvejais, kai pažeidėjas siekė pasipelnėti iš savo neteisėto elgesio, yra įmanomas ir išimtinių nuostolių (angl. *exemplary damages*) priteisimas. Dėl šios priežasties priteisiamos neturtinės žalos dydžiai tokios kategorijos bylose Didžiojoje Britanijoje

⁹⁰ <http://datenbank.ectil.org/query/view.aspx?Code=DF7316D7-4097-4F03-AB47-ADB421C0496E>; prisijungimo laikas: 2009-08-15.

⁹¹ Descheemaeker E. Protecting Reputation: Defamation and Negligence//Oxford Journal Legal Studies. 2009, Nr. 10.1093. P.6.

⁹² Ten pat, P.9.

gali būti neproporcingai dideli. Kaip pasakė Lordas Hoffmann *The Gleaner Co Ltd v Abrahams* byloje, žalos atlyginimas turi būti pakankamas pademonstruoti visuomenei, kad ieškovo reputacija yra apginta. Ypač jei pažeidėjas neatsiprašė ir nepaneigė šmeižikiškų teiginių, žalos atlyginimas turi parodyti, kad viešas tokių teiginių paskelbimas padarė rimtų nuostolių.⁹³ Pavyzdžiui reputacijos delikto pagrindu priteisiant neturtinės žalos atlyginimą juridiniams asmenims, nereikalaujama įrodyti patirtų nuostolių dydžio, kaip to reikalaujama priteisiant turtinę žalą, be to, teismui užtenka nustatyti, kad paskleisti duomenys yra šmeižikiški, pažeidžia juridinio asmens reputaciją, o reali žala yra tikėtina (angl. *likely*).⁹⁴

Tuo tarpu Jungtinėse Amerikos Valstijose apskritai pripažįstama, kad šmeižto (angl. *defamation*) deliktas praktiškai yra įgyvendinamas dvejų kategorijų pagalba – *slander*, t.y. šmeižimo žodžiu ir *libel*, dažniausiai suprantamo kaip šmeižto paskelbimas spaudoje ir reikalaujančio ne tik paprasčiausio įžeidimo fakto, bet ir įrodytos žalos asmens reputacijai.⁹⁵ Nors deliktinės atsakomybės ištakos už šmeižikiškas kalbas ir publikacijas yra kilusios iš Didžiojoje Britanijoje susiformavusių tradicijų, „amerikietiškojo“ šmeižto (angl. *defamation*) prigimtis buvo iš esmės pakeista 1964 m. JAV Aukščiausiojo teismo byloje *New York Times Co. v. Sullivan*, modifikavusioje suvokimą apie žalos atlyginimo galimybes (tame tarpe ir baudinių nuostolių priteisimą) viešąsias pareigas einantiems subjektams (angl. *public officials*). Komentuojamoje byloje sprendimas buvo priimtas dienraščio *New York Times* naudai, išspausdinusio kritikuojantį policijos darbą straipsnį, kuriame, be to, buvo ir tam tikrų klaidingų teiginių. Remiantis pirmąja ir keturiolikąja pataisomis, buvo prieita prie išvados, kad valstijos negali pateisinti žalos priteisimo viešųjų subjektų naudai už šmeižikiškai melagingų teiginių paskleidimą, nebent būtų įrodytas leidėjo tiesioginis nusikalstamas ketinimas (angl. *actual malice*), reiškiantis, kad duomenys buvo paskelbti žinant jų neteisingumą arba nerūpestingai, nekreipiant dėmesio į tai duomenys buvo teisingi ar ne.⁹⁶ Kita vertus privatumas JAV teisėje suvokiamas kaip daugialybė sąvoka, apimanti kelis aspektus. Žvelgiant iš deliktinės teisės koncepcijos, privatumas apima mažiausiai keturias saugotinas vertybes: apsaugą nuo nepagrįsto kišimosi į asmens būstą, viešo privačių gyvenimo detalių atskleidimo, siekiant naudos kieno nors vardo ar atvaizdo pasisavinimo ir apsaugą nuo klaidingo informavimo (angl. *false light*).⁹⁷

⁹³ McGregor H. McGregor on damages. London: Sweet & Maxwell, 2007.P.217.

⁹⁴ Cirtautienė S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas. Vilnius: Justitia, 2008.P.155.

⁹⁵ Wachtell D.F. No harm, no foul: Reconceptualizing free speech via tort law// New York University law review. 2008, Nr. 981. P.965 psl.

⁹⁶ <http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?court=US&vol=376&invol=254>; prisijungimo laikas: 2009-10-12.

⁹⁷ <http://supreme.lp.findlaw.com/constitution/amendment01/19.html#f161>; prisijungimo laikas: 2009-10-12.

Apibendrinant reikia pažymėti, kad tokių santykinų asmens neturtinių vertybių, kaip garbė, orumas ar privatus gyvenimas, pažeidimas ne visuomet gali nulemti civilinės atsakomybės ir neturtinės žalos atlyginimo instituto taikymą. Vertinant pažeidimo mastą ir padarytą žalą atsižvelgiama į santykį su kitomis teisėmis ir laisvėmis – teise į informaciją, saviraiškos laisvę ir pan., todėl priteisiama kompensacija turi būti ne tik teisinga, bet ir tenkinanti proporcingumo kriterijų. Kuo liberalesnė ir atviresnė yra visuomeninė santvarka (pvz. kaip JAV), tuo labiau yra pateisinamas minėtų santykinų asmens neturtinių vertybių ribojimas. Kita vertus, visais atvejais turi egzistuoti pateisinamumo ir pagrįstumo kriterijus, kurio apimtis yra nustatoma atsižvelgiant į galiojančią konstitucinę santvarką bei vertybinius prioritetus.

4.4. Asmens laisvė kaip neturtinės žalos atlyginimo objektas

Asmens laisvės ribojimui yra būdingas tiesioginis ir atvirkštinis veikimas santykyje su daugelio kitų teisių naudojimu, pradedant teise į šeimos santykius ir privatų gyvenimą, taip pat bendravimo, draugijos ar saviraiškos laisvėmis, baigiant judėjimo laisvės įgyvendinimu,⁹⁸ todėl dažnai įmanomos situacijos, kuomet neteisėtai apribojus asmens teisę į laisvę, yra pažeidžiamos ir kitos asmens neturtinės teisės, esančios neturtinės žalos atlyginimo objektu. Teisė į laisvę yra įtvirtinta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 5 str., kuriame deklaruojama kiekvieno žmogaus teisė į laisvę ir asmens neliečiamybę bei imperatyviai nustatomi atvejai, kuomet ši teisė gali būti atimama. Pripažįstama, kad laisvės atėmimas nacionaliniu lygmeniu įstatymiškai pateisinus kitus, nei išsamiai nurodytus Konvencijos 5 str., pagrindus, neabejotinai bus traktuojamas kaip neteisėtas ir prieštaraujantis Konvencijos 5 str.⁹⁹ Bet koks šios asmeninės neturtinės teisės suvaržymas turi būti teisėtas ne tik pats iš esmės, atsižvelgiant į valstybių įstatymuose numatytas sąlygas, bet ir tenkinantis procedūrinių nuostatų reikalavimus. Europos EŽTT yra ne kartą pabrėžęs, kad pasakymai “teisėtai” ir “įstatymo nustatyta tvarka” Konvencijos 5 straipsnio 1 dalyje iš esmės nukreipia atgal į nacionalinę teisę ir įtvirtina pareigą laikytis jos materialinių ir procesinių normų. Tačiau suėmimo “teisėtumas” pagal vidaus teisę ne visada yra lemiamas elementas. Teismas papildomai turi įsitikinti, kad nagrinėjamu laikotarpiu suėmimas buvo suderinamas su Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies tikslu, t.y. užkirsti kelią savavališkam asmenų

⁹⁸ Macovei M. The right to liberty and security of the person. A guide to the implementation of Article 5 of the European Convention on Human Rights. Strasbourg Cedex: Digital Imagery, 2004.P.5-6.

⁹⁹ Ten pat, P.12.

laisvės atėmimui taip pat išsiaiškinti, ar pati vidaus teisė atitinka Konvenciją, įskaitant joje išreikštus ar implikuotus bendruosius principus.¹⁰⁰

Natūralu, kad daugelis Europos valstybių, remdamosios Konvencijos nuostatomis bei EŽTT suformuota praktika, savo vidaus teisėje stengiasi tenkinti 5 str. numatytus imperatyvus bei efektyviai prisidėti prie tinkamų teisės į laisvę įgyvendinimo prielaidų sukūrimo. Ne išimtis yra ir Lietuva, kurioje asmens teisė į laisvę gina ne tik civilinė, bet ir baudžiamoji teisė, tačiau dėl netinkamo įstatymų taikymo bei atitinkamų institucijų ar pareigūnų nekompetencijos, neturtinės žalos atlyginimas yra gana dažnas reiškinytis tokios kategorijos bylose.

Kalbant iš civilinės teisės pozicijų, reikia paminėti, kad Lietuvoje neturtinė žala neteisėtai apribojus asmens teisę į laisvę yra atlyginama CK 2.26 ir 6.272 str. nustatyta tvarka. CK 2.26 str. susijęs ne tik su bendrojo pobūdžio draudimu neteisėtai riboti veiksnus asmens laisvę, bet ir nustato išimtinės sąlygas, kuriomis pateisinamas laisvės ribojimas, kai tai yra susiję su asmens sveikatos psichiatriniais sutrikimais. Tuo tarpu CK 6.272 str. 1 d. numatyta neturtinės žalos atlyginimo galimybė, kuomet apribojama asmens laisvė jį neteisėtai nuteisus, suėmus kardomosios priemonės taikymo tvarka, neteisėtai sulaikius ar paskyrus administracinę nuobaudą – areštą. Pažymėtina, kad tai yra vienas iš objektyviosios civilinės atsakomybės atvejų, kai civilinei atsakomybei atsirasti pakanka trijų civilinės atsakomybės sąlygų: neteisėtų veiksmų, žalos ir priežastinio ryšio,¹⁰¹ todėl žala atlyginama nepaisant ją padariusių pareigūnų kaltės. Tokia įstatymų leidėjo pozicija yra logiška ir atitinka teisingumo, sąžiningumo bei protingumo principus, ypač turint omenyje, jog laisvės apribojimas sukelia asmeniui nepriimtinių pasekmių – suvaržoma jo judėjimo laisvė, asmuo negali laiko praleisti su šeima ar draugais, praranda galimybę dirbti bei užsiimti mėgstama veikla, galų gale pakenkiama jo autoritetui, geram vardui ar reputacijai, todėl už tokius neigiamus patyrimus turi būti teisingai atlyginta, nepaisant teisėsaugos pareigūnų kaltės. Tokiose bylose dažnai turtinė žala apskritai gali būti neįrodoma ir nepriteisiama, todėl neturtinės žalos priteisimas paprastai tampa vienintele kompensacija už neturtinės teisės į laisvę pažeidimą. Vis dėlto reikia paminėti, kad asmens laisvės apribojimas (pavyzdžiui jį suėmus), ir vėlesnis suimtojo išteisinimas nebūtinai turi reikšti pritaikytos kardomosios priemonės neteisėtumą, dėl kurios kiltų pareiga atlyginti neturtinę žalą. Tokią nuomonę ne kartą yra išreiškęs ir Aukščiausiasis teismas, pabrėždamas, kad išteisinamasis nuosprendis reiškia asmens reabilitavimą baudžiamojo persekiojimo prasme, bet toks nuosprendis savaime nėra pagrindas civilinėje byloje konstatuoti, jog baudžiamosios bylos iškėlimas ir visi su

¹⁰⁰ Pavyzdžiui, EŽTT 2000 m. spalio 10 d. sprendimas byloje Grauslys prieš Lietuvą (Nr. 36743/97).

¹⁰¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio 20 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-169/2007.

tuo tam tikru kaltinimu susiję procesiniai veiksmai, taip pat taikytos procesinės prievartos priemonės buvo neteisėti.¹⁰²

Didžiojoje Britanijoje neturtinė žala atlyginama pagal neteisėto įkalinimo (angl. *false imprisonment*) ir neteisėto baudžiamojo persekiojimo (angl. *malicious prosecution*) deliktų taisyklės, tuo tarpu asmenų, turinčių psichinių sveikatos sutrikimų, laisvės ribojimo pagrindai suformuoti ne tik precedentinės teisės normų, bet ir įtvirtinti Psichinės sveikatos įstatyme (angl. *Mental Health Act 1983*). Juridinėje literatūroje pabrėžiama svarba atskirti neteisėto baudžiamojo persekiojimo deliktą nuo neteisėto įkalinimo, kuris kaip poelgis gali būti pripažintas neteisėtas pats savaime (pavyzdžiui suimant asmenį, nesilaikius atitinkamų procedūrinių reikalavimų).¹⁰³ Tuo tarpu neteisėto baudžiamojo persekiojimo atveju yra suponuojama idėja, jog reikiama procedūriniai formalumai įvykdyti ir yra susiję su tikslais, dėl kurių buvo panaudoti.¹⁰⁴

Panašiai kaip ir kitose šalyse, Didžiojoje Britanijoje laisvės ribojimo srityje galioja pagrįsto įtarimo (angl. *reasonable suspicion*) kriterijus. Tam, kad įtarimas būtų pagrįstas, jis turi atitikti objektyvų pagrindą, reiškiantį, kad įtarimas privalo būti konkrečiai susijęs su tikslia einamąja žinia ar informacija.¹⁰⁵ Neteisėto įkalinimo atveju, ieškovas privalo įrodyti fizinio sulaikymo faktą, o atsakovas – pagrįstų aplinkybių visumą, kuriomis remiantis asmuo buvo suimtas. Pagrįstumo kriterijus yra pabrėžiamas daugelyje bylų, pavyzdžiui byloje *Taylor v Chief Constable of Thames Valley Police*, kurioje dešimtmečio berniuko laisvė neteisėtai buvo apribota 1 val. iš 4 val., Apeliacinis teismas, sprendamas dėl ieškovo teisės į neturtinės žalos atlyginimą, pabrėžė, kad ieškovo reikalavimai dėl žalos priteisimo būtų palaikyti, jei pats sulaikymo faktas būtų neteisėtas.¹⁰⁶ Kita vertus, neteisėto baudžiamojo persekiojimo atveju, galioja teisėsaugos institucijų ir pareigūnų teisėtų veiksmų prezumpcija, todėl siekiant neturtinės žalos atlyginimo nukentėjusiajam tenka pareiga įrodyti tokių veiksmų nesąžiningumą ir nepagrįstumą. Svarbu pažymėti, kad Didžiojoje Britanijoje neteisėto įkalinimo bei baudžiamojo persekiojimo deliktai yra vieni iš tų, kurių pagrindu gali būti priteisiami taip vadinami pažeidimo sunkumą pabrėžiantys nuostoliai (angl. *aggravated damages*),¹⁰⁷ skirti kompensuoti nukentėjusiajam deliktu padarytą žalą, tuomet, kai papildomai yra pažeidžiami žmogaus orumas, jausmai, reputacija, ypač tais atvejais kai, asmuo yra suimamas viešojo vietoje, stebint miniai žmonių ir pan. Tokie nuostoliai, kaip ir neturtinė žala, atlieka

¹⁰² LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio 20 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-169/2007.

¹⁰³ Murphy J. *Street on torts*. New York: Oxford University press, 2007.P.575.

¹⁰⁴ Ten pat, P.575.

¹⁰⁵ Fenwick H., Davis H. *Civil Liberties and Human Rights*. London: Cavendish publishing limited, 2004.P.192.

¹⁰⁶ <http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/ew/cases/EWCA/Civ/2004/858.html>; prisijungimo laikas: 2009-08-20.

¹⁰⁷ McBride J. N., Bagshaw R. *Tort law*. Dorchester: Dorser Press, 2005.P.670.

kompensacinę funkciją ir yra skirti atlyginti nukentėjusiajam už jo patirtus išgyvenimus. Kita vertus, be minėtų nuostolių, tokios kategorijos bylose pripažįstamas ir išimtinių nuostolių (angl. *exemplary damages*), turinčių nubaudo požymių, priteisimas tais atvejais, kai valstybės tarnautojų elgsys buvo despotiškas, savavališkas ir antikonstitucinis arba kai kaltinamasis tikėjosi iš delikto gauti naudos.¹⁰⁸ Ilgą laiką buvo kvestionuojama galimybė kontroliuoti priteisiamus išimtinių nuostolių dydžius, siekiant uždrausti nukentėjusiajam pasipelnėti. Tačiau po *Thompson v Commissioner of Police for the Metropolis* bylos, Apeliacinis teismas tvirtai užsibrėžė apriboti priteisiamų išimtinių nuostolių sumas, išaiškindamas, kad maksimali priteisiama suma despotiško ir savavališko elgesio nepriimtinumui pažymėti turėtų būti £ 50,000.¹⁰⁹

Laisvė, kaip neturtinės žalos atlyginimo objektas, Jungtinėse Amerikos valstijose taip pat gali būti pažeidžiama neteisėto įkalinimo bei neteisėto baudžiamojo persekiojimo deliktų pagrindais, praktiškai perimtais iš Didžiosios Britanijos deliktinės teisės tradicijų. Pavyzdžiui neteisėto baudžiamojo persekiojimo atveju, panašiai kaip ir Anglijoje, reikalaujami neteisėtumo, t.y. tiesioginio nusikalstamo ketinimo (angl. *malice*) ir tikėtino pagrindo (angl. *probable cause*) delikto elementai. „*Malice*“ elementas yra siejamas su subjektyviu ketinimu ar tikslu, kurio vedamas atsakovas veikė, o tuo tarpu tikėtino pagrindo faktorius išimtiniais atvejais gali būti susijęs ir su kaltininko subjektyvaus įsitikinimo, kad yra veikama pagrįstai, buvimu.¹¹⁰ Vis dėlto tam tikrose valstijose be minėtų dviejų reikalaujama dar vieno nukentėjusiajam nepalankaus delikto elemento – ieškovo įrodytų patirtų ypatingųjų nuostolių (angl. *special injury*), be kurių buvimas neįmanomas žalos atlyginimas.¹¹¹

Svarbu paminėti, kad JAV deliktų, ribojančių asmens laisvę, o tuo pačiu ir pažeidžiančių kitas asmens neturtines teises, tokias kaip privatus gyvenimas, orumas ar reputacija, formavimuisi įtakos turi iš konstitucijos išplukiantys fundamentalūs principai bei galiojanti ketvirtoji pataisa, sauganti asmenį nuo neteisėtos kratos bei arešto. Ieškinys dėl piniginių nuostolių priteisimo federaliniams pareigūnams pažeidus Konstituciją yra išimtinai teisminė priemonė, kadangi pati Konstitucija tiesiogiai nenumato piniginių kompensacijų už pataisų pažeidimo atvejų.¹¹² Tačiau dėl ilgą laiką tarpą galiojusio imuniteto valstybinių tarnautojų atžvilgiu, neturtinės žalos atlyginimas pažeidus asmens teisę į laisvę buvo ribojamas. Perversmas šioje srityje įvyko po *Bivens v. Six*

¹⁰⁸ Green D. Torts Law 2003-2004. Newport: Cavendish Publishing Limited, 2003. P. 204.

¹⁰⁹ Steele J. Tort Law. Text, Cases and Materials. New York: Oxford University press, 2007. P. 547.

¹¹⁰ <http://www.casp.net/cases/oliker-2.html>; prisijungimo laikas: 2009-07-26.

¹¹¹ Ten pat.

¹¹² Tortell L. Monetary Remedies for Breach of Human Rights. A Comparative Study. Oregon: Oxford and Portland, 2006. P. 29.

Unknown Named Agents of Federal Bureau of Narcotics bylos, kurioje pareigūnai ne tik atliko neteisėtą krata nukentėjusiojo namuose, bet ir apribojo laisvę jį suimdami. Žemesniųjų instancijų teismai nukentėjusiojo ieškinį dėl žalos atlyginimo, už patirtą pažeminimą bei psichologinius išgyvenimus kaip neteisėtų veiksmų padarinius, motyvuodami valstybės pareigūnų turimu imunitetu, atmetė. Tačiau JAV Aukščiausiasis teismas pripažino, kad nukentėjusysis turi teisę į žalos atlyginimą dėl pareigūnų padaryto pataisos pažeidimo,¹¹³ kadangi Teisių Bilis turi būti pats save įgyvendinantis, o asmens teisių garantijos turi galią nepriklausomai nuo to, ar Kongresas tam sukuria realizavimo priemones, ar ne.¹¹⁴

Apibendrinus analizuotą potėmę, darytina išvada, jog neteisėtas laisvės apribojimas praktiškai visada apima ir kitų asmens neturtinių vertybių pažeidimą, todėl taikant neturtinės žalos atlyginimo institutą, į šią aplinkybę turi būti atsižvelgta. Asmens laisvės ribojimas buvo dinamiškai kintantis neturtinės žalos atlyginimo objektas - JAV, propaguojant asmens laisvės idėją, buvo atsisakyta valstybės tarnautojų imuniteto, tuo tarpu Europoje didelės įtakos turėjo Europos žmogaus teisių konvencijos nuostatos bei EŽTT jurisprudencija. Vis dėlto pažymėtina, kad asmens laisvė yra santykinė asmens neturtinė vertybė, o galimybė ją riboti yra nustatoma atsižvelgiant į teisėtumo bei pagrįsto įtarimo kriterijus, todėl jei šie kriterijai buvo išpildyti asmens laisvės ribojimo metu, neturtinės žalos atlyginimas negali būti pateisinamas.

4.5. Teisė į neturtinės žalos atlyginimą pažeidus sutartinius įsipareigojimus

Iš sutarčių pažeidimo kylantys nuostoliai paprastai yra skirti finansiniams prardimams kompensuoti, todėl neturtinės žalos atlyginimo instituto taikymas sutartiniuose santykiuose iki šiol yra laikomas išimtinu ir pateisinamas tik tuomet, kai atitinka įstatymų numatytus reikalavimus arba yra susijęs su esminiais žmogaus neturtinių teisių ar laisvių pažeidimais. Pagal bendrą taisyklę, jei sutartis nevykdoma, nukentėjusiai šaliai turi būti kompensuota taip ir tiek, kiek ji būtų gavusi, jei sutartis būtų tinkamai įvykdyta, t.y. įstatymu yra saugomas šalies interesas gauti tai, ko ji negavo pagal sutartį,¹¹⁵ tuo tarpu neturtinės žalos kompensacinė funkcija lemia poreikį asmenį, kurio teisės pažeistos, grąžinti į padėtį, buvusią iki pažeidimo.

¹¹³ <http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?navby=case&court=US&vol=403&invol=388>; prisijungimo laikas: 2009-10-07.

¹¹⁴ Tortell L. Monetary Remedies for Breach of Human Rights. A Comparative Study. Oregon:Oxford and Portland, 2006.P.29.

¹¹⁵ Cirtautienė S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas. Vilnius:Justitia, 2008.P.115.

Istoriškai daugelyje Europos valstybių požiūris į neturtinės žalos atlyginimą, pažeidus sutartinius įsipareigojimus, kito neturtinės žalos atlyginimo pripažinimo naudai. Ne išimtis buvo ir Vokietija, kurioje iki 2002 m. reformos galiojo įstatyminis neturtinės žalos atlyginimo pagrindimas, o sutartinių santykių pažeidimo atveju neturtinė žala, galėjo būti priteisiama tik įgyvendinant Europos Sąjungos direktyvų nuostatas – kelionių organizatoriui neišpildžius kontraktinių prievolių ir diskriminacijos atveju darbo teisės srityje.¹¹⁶ Ir nors 1976 m. vasario 9 d. Tarybos direktyva Dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaugstinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu (76/207/EEB) neteko galios, po Vokietijoje įgyvendintos teisės reformos, neturtinės žalos atlyginimas pažeidus asmens kūno vientisumą, sveikatą, seksualinio apsisprendimo teisę ar laisvę, teisiškai tapo prieinamas ne tik įstatymo numatytais atvejais, bet ir kitokio pobūdžio sutartiniuose santykiuose.

Apskritai reikia pabrėžti, kad visose ES valstybėse 1990 m. birželio 13 d. Tarybos direktyvos dėl kelionių, atostogų ir organizuotų išvykų paketų (90/314/EEB) įtaka sustiprėjo po Europos teisingumo teismo 2002 m. kovo 12 d. bylos *Simone Leitner v TUI Deutschland GmbH Co. KG* sprendimo priėmimo, kuriame buvo pabrėžta teisė reikalauti neturtinės žalos atlyginimo, praradus galimybę džiaugtis atostogomis (ang. *loss of enjoyment of holidays*).¹¹⁷ Pavyzdžiui Lietuvoje direktyvos nuostata praktiškai yra įgyvendinama CK 6.754 str. pagalba, kurio 5 d. numato, jog dėl netinkamo sutarties vykdymo, už kurį atsako kelionės organizatorius, turistų pagrįsti ir protingi lūkesčiai neišsipildo ir dėl to turistas lieka kelione nepatenkintas, galimas ir neturtinės žalos atlyginimas, kurios dydis negali viršyti trigubos kelionės kainos. Minimą nuostatą puikiai iliustruoja 2004 m. spalio 6 d. LAT nutartis Nr. 3K-3-524/2004, kurioje jaučiamas akivaizdus siekis apsaugoti turistą, kaip silpnesnės, įgyvendinačios savo asmeninius poreikius sutarties šalies, interesus. Byloje ieškovai prašė neturtinės žalos atlyginimo, grįsdami tuo, jog patyrė emocinį šoką, stresą, nemalonumų bei negalėjo džiaugtis atostogomis dėl prarasto bagažo. Nors bagažas nebuvo pristatytas dėl aviakompanijos, kuri nėra turizmo paslaugų teikimo sutarties šalis, kaltės, LAT paliko galioti Kauno apylinkės teismo sprendimą, kuriuo iš kelionių organizatoriaus buvo priteista neturtinė žala nukentėjusiesiems, argumentuodamas tuo, jog teikdamas turizmo paslaugas, teikėjas gali naudotis kitų asmenų pagalba, nes ne visada vienas asmuo gali atlikti visus veiksmus. Ieškovų (turistų) ir trečiojo asmens, suteikusio kelionės organizatoriui vežimo paslaugas, nesieja teisiniai santykiai, pastarasis nėra turizmo paslaugų sutarties šalis, todėl teisinė atsakomybė – atlyginti neturtinę žalą – taikytina kelionės organizatoriui, kai turistas lieka nepatenkintas kelione dėl

¹¹⁶ Cohen N., McKendrick E. Comparative remedies for breach of contract. Oregon:Oxford and Portland, 2005.P.153.

¹¹⁷ ETT 2002 m. kovo 12 d. sprendimas byloje *Simone Leitner v TUI Deutschland GmbH Co. KG*, Nr. C-168/00.

nevisiškai tinkamai įvykdytos sutarties, nors ta sutarties dalis ir buvo vykdoma paslaugos teikėjo pasitelkto trečiojo asmens.¹¹⁸ Kita vertus, nevertėtų pamiršti, jog pagal Lietuvos CK 6.250 str. 2 d. neturtinė žala turi būti atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta dėl nusikaltimo, asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo, todėl iš esmės ši norma taikytina ir sutartinių santykių atžvilgiu. Tokią poziciją patvirtina 2007 m. spalio 12 d. LAT nutartis Nr. 3K-7-304/2007, kurioje ieškovė prašė neturtinės žalos, padarytos jos sveikatai, kurią tariamai patyrė, dėl nesudarytos pagrindinės sutarties. Teismas pažymėjo, jog neturtinės žalos atlyginimą reglamentuojančiose teisės normose (CK 6.250 straipsnis) nenustatyta ribojimo priteisti neturtinę žalą, atsižvelgiant į tai, ar neturtinė žala padaryta sutarties, delikto ar ikisutartinių santykių pažeidimo atvejais, todėl ieškovės reikalavimo dėl neturtinės žalos netenkino dėl nenustatytų visų būtinų civilinės atsakomybės sąlygų.¹¹⁹ Be aptartų situacijų neturtinės žalos atlyginimas pateisinamas ir darbo teisinių santykių srityje, ginant darbuotoją, kaip silpnesnę ir dažnai ekonomiškai priklausomą sutarties šalį. Įstatyminės nuordos dėl tokios galimybės randamos daugelio šalių įstatymuose (pvz. Lietuvos darbo kodekso 250 str., Prancūzijos darbo kodekso L 122-14-4 str. ir kt.). Visgi pažymėtina, kad darbo sutarčių pažeidimo atveju darbuotojui yra atlyginami turiniai nuostoliai, todėl neturtinė žala turėtų būti priteisiama tik pakenkus specifinėms neturtinėms darbuotojo teisėms ir laisvėms (pvz. atleidus iš darbo žeminant asmens garbę ir orumą). Pavyzdžiui Italijoje darbuotojas, siekiantis neturtinės žalos atlyginimo privalo įrodyti kokią konkrečią žalos rūšį patyrė – „*danno professionale*“, paremtą prarastomis karjeros galimybėmis ar darbinių įgūdžių sumažėjimu, „*danno biologico*“, traktuojamą kaip fiziologinę žalą, arba „*danno all'immagine*“, susijusią su darbuotojo fundamentalių teisių, numatytų Italijos Konstitucijoje, įgyvendinimu.¹²⁰ Apskritai naujausiuose Italijose Aukščiausiojo teismo sprendimuose galimybė atlyginti neturtinę žalą yra pripažįstama ne tik deliktinės atsakomybės atveju, bet ir pažeidus sutartinius įsipareigojimus.¹²¹ Tokia pozicija grindžiama poreikiu apsaugoti žmogaus teises ir įgyvendinti teisingo bei visiško žalos atlyginimo principą.

Šiek tiek kitaip traktuojamas neturtinės žalos atlyginimas sutartinių įsipareigojimų pažeidimo atveju Didžiojoje Britanijoje. Nors bendra taisyklė yra ta, jog pažeidus sutartį neturtinė žala negali būti atlyginama, tačiau ir šioje šalyje juntama tokios kategoriškos nuostatos švelnėjimo tendencija. Pripažinta, jog asmuo gali patirti psichologinį sukrėtimą (angl. *mental distress*) net ir tuo atveju, kai

¹¹⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. spalio 6 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-524/2004.

¹¹⁹ LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 12 d. nutartis byloje Nr. 3K-7-304/2007.

¹²⁰ <http://datenbank.ectil.org/query/view.aspx?Code=8F7E0F18-1CA7-4075-9EFD-276DEB231D8F>; prisijungimo laikas: 2009-10-17.

¹²¹ Pavyzdžiui, <http://datenbank.ectil.org/query/view.aspx?Code=9FD794B1-59C7-4833-A12B-947BCEC9195A>; prisijungimo laikas: 2009-10-18.

pažeidžiama sudaryta sutartis, o kai kurių teisininkų nuomone, iš principo nėra jokios priežasties, dėl kurios negalėtų būti pateisinamas neturtinės žalos priteisimas psichologinio sukrėtimo pagrindu dėl sutartinių įsipareigojimų nevykdymo.¹²² Vis dėlto sutartinių santykių sritys, kuriose pateisinamas neturtinės žalos priteisimas, yra išimtinės ir priklauso nuo sutarties dalyko. Tokios sutartys, pagal C.Elliot ir F.Quinn, skirstomos į tris kategorijas: 1) sutartys, kurių apskritai visas tikslas yra teikti malonumą, atsipalaidavimą bei ramybę (pvz. neturtinės žalos atlyginimas galimas, kuomet neišpildomi atostogas planavusio keliautojo lūkesčiai, netinkamai padaromos vestuvių nuotraukos ir pan.); 2) sutartys, kurių didžioji dalis tikslo yra teikti malonumą, atsipalaidavimą ir ramybę bei 3) sutartys, karias pažeidus sukeliama fizinių nepatogumų.¹²³ Neturtinės žalos atlyginimas sutarčių, kurių didžioji dalis tikslo yra teikti malonumą, atsipalaidavimą ir ramybę, pažeidimo atveju buvo įvestas garsiojoje *Farley v Skinner*¹²⁴ byloje, kurioje ieškovui buvo parduotas netoli oro uosto esantis namas tinkamai nepatikrinus lėktuvų keliamo triukšmo stiprumo. Vis dėlto Lordų Rūmai komentuojojoje byloje, kurioje, beje, ieškovui už patirtą diskomfortą buvo priteista £10,000 suma, pažymėjo, kad neturtinis atlygis sutarčių srityje turi būti santūrus ir kuklus. Tačiau argumentavimas, jog tokia kompensacija neturi būti pernelyg didelė tik dėl to, kad neprisidėtų prie visuomenės skatinimo bylinėtis, atrodo kritikuotinas, kaip galintis tam tikrais atvejais nepagrįstai riboti visišką ir teisingą padarytos neturtinės žalos atlyginimą.

Apibendrinant galima pasakyti, kad neturtinės žalos atlyginimas pažeidus sutartinius santykius, galimas tais atvejais, kai pažeidžiamos konstitucinės asmens teisės ir laisvės arba kai sutarties tikslas yra tenkinti itin jautrius asmens interesus, ypač, kai asmuo, kaip sutarties šalis yra silpnesnė ar ekonomiškai priklausoma. Vis dėlto, reikia pripažinti, kad tik pats objekto pažeidimas, o ne sutartinių santykių specifika, turėtų lemti neturtinės žalos, kaip civilinės atsakomybės, taikymo galimybę, kadangi pažeidus sutartį tuo pačiu gali būti pakenkiama ir asmens reputacijai, garbei, geram vardui, sveikatai ar kitiems neturtinės žalos atlyginimo objektams. Todėl nors asmens neturtinės vertybės yra savotiškai „įvilktos“ į sutartinių santykių formą, neturtinė žala yra atlyginama būtent už jų, o ne už sutarties pažeidimą.

¹²² Enonchong N. Breach of Contract and Damages for Mental Distress//Oxford Journals Legal Studies. 1996, Nr. 16.P.632.

¹²³ Elliot C., Quinn F. Contract law. Fifth edition. Dorchester:Dorset press, 2005.P.276-279.

¹²⁴ <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200102/ldjudgmt/jd011011/farley-2.htm>; prisijungimo laikas:2009-10-22.

IŠVADOS

1. Neturtinės žalos atlyginimo tikslo – grąžinti asmenį į padėtį buvusią iki pažeidimo ir tokiu būdu įgyvendinti *restitutio in integrum* principą, nėra galimybės taikyti visa apimtimi. Dėl prarastos neturtinės vertybės specifiškumo, individualumo ir ypatingo psichologinio ar fizinio sąryšio su nekentėjusiuoju, neįmanoma visiška pinigine kompensacija, nepaisant to, koks neturtinės žalos atlyginimo objektas yra pažeistas – santykinis ar absoliutus. Neturtine žala galima tik santykinai kompensuoti asmens patirtą fizinį ar dvasinį skausmą, išgyvenimus, atlyginti už sumenkintą reputaciją, pažeistą garbę, orumą bei kitus neturtinės žalos atlyginimo objektus.
2. Visuotinai pripažįstama, jog pagrindinė neturtinės žalos atlyginimo funkcija yra kompensacinė, tačiau baudinių nuostolių priteisimas, atsižvelgiant į pažeidėjo kaltę, siekį gauti naudos bei panašias aplinkybes, yra charakteringas bendrosios teisės tradicijos šalių bruožas. Dėl sudėtingo baudinių nuostolių apskaičiavimo mechanizmo bei nepagrįstai išaugančių žalos atlyginimo sumų, jaučiamas siekis tokios rūšies nuostolių dydį riboti bei nustatyti tikslus jų vertinimo kriterijus. Nors daugelyje kontinentinės Europos šalių baudiniai nuostoliai draudžiami, tačiau atsižvelgimas į žalą padariusio asmens kaltę, neturtinės žalos atlyginimo kontekste kvalifikuotinas kaip turintis baudinį pobūdį ir prieštaraujantis kompensacinei civilinės teisės paskirčiai.
3. Nors tradiciškai išskiriamos singularinės tradicijos, t.y. tos, kuriose neturtinė žala atlyginama pagal tas pačias taisykles kaip ir turtinė, bei bipolinės - kuriose neturtinės žalos atlyginimas yra ribojamas įstatymų numatytų atvejų, šalys, tačiau dėl konstitucinės žmogaus teisių doktrinos įtakos bei visiško žalos atlyginimo principo pripažinimo, skirtumai tarp skirtingų deliktinių teisinių sistemų ima mažėti. Įgyvendinus teises reformas (pvz. Vokietijoje) ar aukščiausioms valstybių teisminėms institucijoms pradėjus taikyti naujus neturtinės žalos atlyginimo standartus (pvz. Italijoje, Lietuvoje), neturtinė žala tapo pateisinama ne tik įstatymų, bet ir kitais konstituciškai pagrįstais bei teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principus atitinkančiais atvejais.
4. Neturtinės žalos atlyginimo objektų spektras yra istoriškai kintantis reiškinys. Užomazgoms slypint dar senovės Romoje, keičiantis kartoms, politiniams, socialiniams bei ekonominiams veiksniams, plėtėsi ir neturtinės žalos atlyginimo objektų ratas. Konstitucinė prigimtinių žmogaus teisių doktrinos svarba nulėmė neturtinės žalos atlyginimo objektų skirstymą į santykinius ir absoliučius.
5. Neturtinės žalos atlyginimas asmens mirties atveju turi savitą civilinės teisės požiūriu specifiką, kadangi juridškai nelieta subjekto, turinčio teisę į neturtinės žalos atlyginimą, o atlyginant žalą

žuvusiojo artimiesiems išplečiamos civilinės teisinės atsakomybės taikymo ribos. Atlyginant žalą tretiesiems, su žuvusiuoju susijusiems asmenims, daugelyje šalių vadovaujamas artimųjų patirtų išgyvenimų intensyvumo bei faktinių artimų santykių buvimo kriterijais. Generalinio delikto valstybėse (pvz. Prancūzijoje) neturtinė žala tretiesiems asmenims atlyginama gana liberaliai - įrodžius jos padarymo faktą, tuo tarpu kitose (pvz. Vokietijoje) reikalaujama griežto neturtinės žalos atlyginimo pagrindimo: sveikatos sutrikimą įrodančių medicininių dokumentų, priežastinio ryšio tarp padaryto pažeidimo ir sukeltų padarinių, faktiškai egzistuojančių artimų meilės ryšių ir panašių sąlygų atitikimo. Nors kai kuriose šalyse (pvz. Italijoje, Didžiojoje Britanijoje, kai kuriose JAV valstijose) pripažįstama galimybė paveldėti teisę į neturtinės žalos atlyginimą tais atvejais, kai žuvusysis prieš mirtį patyrė didelių psichologinių ar fizinių kančių, tačiau artimųjų teisė į neturtinę žalą už jų pačių patirtus išgyvenimus dažniausiai yra robojama fiksuotos pinigų sumos.

6. Sveikata, kaip neturtinės žalos atlyginimo objektas, apima ne tik fizinę, bet ir psichologinę asmens gerovę, tačiau dėl sunkiai įvertinamo psichologinių išgyvenimų pasireiškimo išorinėje erdvėje, neturtinės žalos atlyginimui keliami standartai yra aukštesni nei fizinio asmens sužalojimo atveju. Apskritai nustatant padarytą neturtinę žalą asmens sveikatai, atsižvelgiama ne tik į faktinius pažeidimo padarinius bei pažeidimo metu kilusius neigiamus išgyvenimus, bet taip pat vertinamos asmens netektos galimybės bei gyvenimo malonumų praradimai, kurie kaip atskira neturtinės žalos atlyginimo kategorija daugelyje šalių yra nepateisinami.

7. Santykinių asmens neturtinių vertybių - garbės, orumo ar privatus gyvenimo, kaip neturtinės žalos atlyginimo objektų pažeidimas ne visuomet gali nulemti civilinės atsakomybės ir neturtinės žalos atlyginimo institutų taikymą. Vertinant pažeidimo mastą ir padarytą žalą atsižvelgiama į santykį su kitomis teisėmis ir laisvėmis – teisę į informaciją, saviraiškos laisvę ir pan., todėl priteisiama kompensacija turi būti ne tik teisinga, bet ir tenkinanti proporcingumo kriterijų. Kuo liberalesnė ir atviresnė yra visuomeninė santvarka (pvz. kaip JAV), tuo labiau yra pateisinamas minėtų santykinių asmens neturtinių vertybių ribojimas bei varžoma galimybė gauti neturtinės žalos atlyginimą.

8. Neteisėtai apribojus laisvę, kaip neturtinės žalos atlyginimo objektą, dažnai tuo pačiu yra pažeidžiamos ir kitos asmens neturtinės vertybės – privatus gyvenimas, garbė, orumas, teisė į šeimos santykius, judėjimo laisvę ir pan. Vis dėlto šios santykinės asmens neturtinės vertybės apribojimas, atitinkantis teisėtumo bei pagrįsto įtarimo kriterijus, įvairiai traktuojamus skirtingose teisinėse sistemose, nesukelia pareigos atlyginti neturtinę žalą.

9. Neturtinės žalos atlyginimas pažeidus sutartinius santykius, galimas tais atvejais, kai pažeidžiamos konstitucinės asmens teisės ir laisvės arba kai sutarties tikslas yra tenkinti itin jautrius

asmens interesus, ypač, kai asmuo, kaip sutarties šalis yra silpnesnė ar ekonomiškai priklausoma. Kita vertus tik pats objekto pažeidimas, o ne sutartinių santykių specifika, turėtų lemti neturtinės žalos, kaip civilinės atsakomybės, taikymo galimybę.

Literatūros sąrašas

Teisės aktai

Tarptautiniai teisės aktai

1. 1948 m. Pasaulio sveikatos organizacijos Konstitucija // http://www.who.int/governance/eb/who_constitution_en.pdf.
2. 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Žmogaus teisės. Tarptautinių dokumentų rinkinys/Sudaryt. R.Mališauskas. Vilnius: Mintis, 1991.
3. 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7 // Valstybės žinios. 2000, Nr.96-3016.
4. 1966 m. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas // Žmogaus teisės. Tarptautinių dokumentų rinkinys/Sudaryt. R.Mališauskas. Vilnius: Mintis, 1991.

Europos Sąjungos teisės aktai

1. 1990 m. birželio 13 d. Tarybos direktyva 90/314/EEB dėl kelionių, atostogų ir organizuotų išvykų paketų.
2. 1976 m. vasario 9 d. Tarybos direktyva 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaugštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu.
3. 2002 m. rugsėjo 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/73/EB, iš dalies pakeičianti Tarybos direktyvą 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaugštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu.

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569.
4. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas//Valstybės žinios. 1999, Nr. 50-1598.

5. Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas // 1996 m. spalio 3 d., Nr. I-1562.
6. Lietuvos Respublikos spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymas//Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990, Nr. 7-163.

Kitų valstybių teisės aktai

1. Kalifornijos valstijos civilinis kodeksas (California civil code) // http://www.leginfo.ca.gov/.html/civ_table_of_contents.html.
2. New Yorko valstijos kodeksas (New York code) // <http://codes.lp.findlaw.com/nycode>.
3. Prancūzijos civilinis kodeksas (Civil code) // http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_somA.htm
4. Vokietijos civilinis kodeksas (German civil code BGB) // http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/index.html.
5. 2004 m. Civilinės partnerystės įstatymas (2004 Civil Partnership Act) // http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2004/ukpga_20040033_en_1.
6. 1976 Fatal Accidents Act // http://www.opsi.gov.uk/RevisedStatutes/Acts/ukpga/1976/cukpga_19760030_en_1.
7. 1998 m. Žmogaus Teisių Aktas (1998 Human Rights Act) // http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1998/ukpga_19980042_en_1.
8. 1934 m. Teisinės reformos (įvairių nuostatų) įstatymą (1934 The Law Reform (Miscellaneous Provisions) Act) // http://www.opsi.gov.uk/RevisedStatutes/Acts/ukpga/1934/cukpga_19340041_en_1.

Specialioji literatūra

1. Birmontienė T. Šiuolaikinės žmogaus teisių konstitucinės doktrinos tendencijos//Konstitucinė jurisprudencija. 2007, Nr. 1(5).
2. Cirtautienė S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas. Vilnius: Justitia, 2008.
3. Cohen N., McKendrick E. Comparative remedies for breach of contract. Oregon:Oxford and Portland, 2005.

4. Descheemaeker E. Protecting Reputation: Defamation and Negligence//Oxford Journal Legal Studies. 2009, Nr. 10.1093.
5. Elliot C., Quinn F. Contract law. Fifth edition. Dorchester:Dorset press, 2005.
6. Enonchong N. Breach of Contract and Damages for Mental Distress//Oxford Journals Legal Studies. 1996, Nr. 16.
7. Fairgrieve D. State liability in Tort. A Comparative Law Study. Oxford University Press, 2004.
8. Fenwick H., Davis H. Civil Liberties and Human Rights. London: Cavendish publishing limited, 2004.
9. Gerwen W., Lever J., Larouche P. Ir kt. Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Tort Law – Scope of Protection. Oxford: Hart publishing, 1998.
10. Green D. Torts Law 2003-2004. Newport:Cavendish Publishing Limited, 2003.
11. Kiršienė J., Pakalniškis V., Ruškytė R. ir kt. Civilinė teisė.Bendroji dalis. I tomas Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004.
12. Koch A.B., Koziol H. Compensation for Personal Injury in a Comparative Perspective. European Center on Tort and Insurance Law. Springer, 2003.
13. Lunney M., Oliphant K. Tort Law.Text and Materials.Third edition. Oxford university press, 2008.
14. Macovei M. The right to liberty and security of the person. A guide to the implementation of Article 5 of the European Convention on Human Rights. Strasbourg Cedex: Digital Imagery, 2004.
15. Magnus U. The reform of German tort law//
<http://www.indret.com/pdf/127_en.pdf>.
16. Magnus U. Unification of Tort Law: Damages. European Group on Tort Law. Kluwer Law International, 2001.
17. Markesinis B., Coester M., Alpa G. ir kt. Compensation for Personal Injury in English, German and Italian law. Cambridge University Press, 2005.
18. Markesinis B.S.,Unberath H. The German Law of Torts a Comparative Treatise. Oregon:Hart Publishing, 2002.
19. Mattei U. Comparative law and economics. The University of Michigan press, 1997.
20. McBride J. N., Bagshaw R. Tort law. Dorchester:Dorser Press, 2005.

21. McGregor H. McGregor on Damages. London: Sweet & Maxwell, 2007.
22. Meškauskaitė L. Žiniasklaidos teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
23. Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995.
24. Mikelėnienė D., Mikelėnas V. Neturtinės žalos kompensavimas// Justitia. 1998, Nr. 2-3.
25. Murphy J. Street on torts. New York: Oxford University press, 2007.
26. Rogers W.V.H. Damages for Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective. European Center on Tort and Insurance Law. Vienna; New York: Springer, 2001.
27. Rudzinskas A. Neturtinės žalos samprata bei jos kompensavimo problemos civilinėje ir baudžiamojo proceso teisėje// Jurisprudencija, 2001, t. 21(13).
28. Steele J. Tort Law. Text, Cases and Materials. New York: Oxford University press, 2007.
29. Supreme Court Center, U.S. Constitution: First Amendment Annotations p. 19 // <<http://supreme.lp.findlaw.com/constitution/amendment01/19.html#f161>>.
30. The Law Commission. Thirty-second annual report. Modern law for modern needs// <<http://www.lawcom.gov.uk/docs/lc250.pdf>>.
31. Tortell L. Monetary Remedies for Breach of Human Rights. A Comparative Study. Oregon: Oxford and Portland, 2006.
32. Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004.
33. Vėlyvis S., Jonaitis M. XII lentelių įstatymai ir jų komentaras. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
34. Wachtell D.F. No harm, no foul: Reconceptualizing free speech via tort law// New York University law review. 2008, Nr. 981.

Teismų praktika

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl

vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase" atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”.

3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai”.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika

1. LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. sausio 12 d. nutartis byloje *G.B. v. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija*, bylos Nr. 3K-3-31/2004.
2. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 14 d. nutartis byloje *A.A. v. AB "Lietuvos draudimas"*, bylos Nr. 3K-3-86/2005.
3. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 23 d. nutartis byloje *K. P. v. LR atstovaujama Teisingumo ministerija*, bylos Nr. 3K-3-604/2005.
4. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 12 d. nutartis byloje *P. D. v. R. V., A. V., T. V., T. V., M. G., I. V., A. V.*, bylos Nr. 3K-3-394/2006.
5. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 18 d. nutartis byloje *A. L. v. UADB „Ergo Lietuva“*, bylos Nr. 3K-3-484/2006.
6. LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. spalio 6 d. nutartis byloje *G.V.J. v. UAB "Novaturas"*, bylos Nr. 3K-3-524/2004.
7. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 11 d. nutartis byloje *A. Š. v. E. J.*, bylos Nr. 3K-3-507/2006.
8. LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 12 d. nutartis byloje *J. N. v. T. M., V. M.*, bylos Nr. 3K-7-304/2007.
9. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis byloje *N. K. v. UAB „TV grupė“, UAB „Laisvas ir nepriklausomas kanalas“*, bylos Nr. 3K-3-569/2006.

10. LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio 20 d. nutartis byloje *D. K. v. Lietuvos Respublika*, bylos Nr. 3K-3-169/2007.
11. LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 26 d. nutartis byloje *E. P., V. M. v. AB „Karigė“*, bylos Nr. 3K-3-351/2007.

Didžiosios Britanijos teismų praktika

1. UKHL 11 10 2001 *Farley v Skinner* [2001] 49 // <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200102/ldjudgmt/jd011011/farley-1.htm>.
2. UKHL 06 05 2004 *Campbell v MGN Ltd* [2004] 2 AC 457 // <http://datenbank.ectil.org/query/view.aspx?Code=DF7316D7-4097-4F03-AB47-ADB421C0496E>.
3. EWCA 06 07 2004 *Taylor v Thames Valley Police* [2004] No: B2/2003/2662 // <http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/ew/cases/EWCA/Civ/2004/858.html>.
4. UKHL 29 03 2006 *Watkins v Secretary of State for the Home Department* [2006] 2 AC 395 // <http://datenbank.ectil.org/query/view.aspx?Code=CC7A32C8-CAF7-421C-93BD-E78318B3199D>.
5. Court of Appeal 16 02 1970 *Hinz v Berry* [1970] 2 QB 40 // <http://is.muni.cz/el/1422/jaro2006/MVV01Zk/um/1194863/Denning.pdf?fakulta=1422;obdobi=3142;kod=MVV01Zk>.

Italijos teismų praktika

1. Cass. 09 05 2000, No. 5881 [2000] // <http://datenbank.ectil.org/query/view.aspx?Code=61C71066-2AF7-47A2-AF87-6B2EE1ADA919>.
2. Cass. 24 03 2006, No. 6572 // <http://datenbank.ectil.org/query/view.aspx?Code=8F7E0F18-1CA7-4075-9EFD-276DEB231D8F>.
3. Cass. 09 11 2006, No. 23918 [2007] DR, 310 // <http://datenbank.ectil.org/query/view.aspx?Code=8D35F013-BC03-4D8F-866C-61D3B96E3C25>.

4. Cass. 11 11 2008, No. 26972 //
<<http://datenbank.ectil.org/query/view.aspx?Code=9FD794B1-59C7-4833-A12B-947BCEC9195A>>.

Jungtinių Amerikos valstijų teismų praktika

1. Supreme Court of the United States 09 03 1964 *New York Times Co. v. Sullivan* No. 39 //<<http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?court=US&vol=376&invol=254>>.
2. Supreme Court of the United States 21 01 1971 *Bivens v. Six Unknown Fed. Narcotics Agents* No. 301. // <<http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?navby=case&court=US&vol=403&invol=388>>.
3. Supreme Court of California 12 01 1989 *Sheldon Appel Co. v. Albert & Oliker* 47 Cal.3d 863, 765 P.2d 498, 254 Cal.Rptr. 336 // <<http://www.casp.net/cases/oliker-1.html>>.
4. Supreme Court of the United States 20 05 1996 *BMW of North America, Inc. v. Gore* No. 94-896 // <<http://www.law.cornell.edu/supct/html/94-896.ZO.html>>.
5. NY Slip Op 23 03 2006 *Seong Sil Kim v New York City Tr. Auth.* 02274 [27 AD3d 332] // <http://www.courts.state.ny.us/reporter/3dseries/2006/2006_02274.htm>.
6. Hernando County Circuit Court 01 10 2009 *Angela Stone v. Christopher Marcone* // <<http://www.morelaw.com/verdicts/case.asp?n=&s=FL&d=41486>>.

Vokietijos teismų praktika

1. OLG Celle 23 01 2004, [2005] VersR, 91 et seq. // <<http://datenbank.ectil.org/query/view.aspx?Code=D8208C6C-E1D3-4E8A-AAC2-9CB77485DB6C>>.
2. BGH 28 09 2004, [2004] NJW, 56 [2005] VersR, 83 et seq. // <<http://datenbank.ectil.org/query/view.aspx?Code=717BEA87-22CC-4694-B45B-1C9BD0997CFF>>.
3. BGH 14 06 2005 VI ZR 179/04 // <<http://datenbank.ectil.org/query/view.aspx?Code=5C0EC0AB-506B-42D0-87A4-216FB5C67361>>.

4. BGH 06 12 2005, VI ZR 265/04 //
<<http://datenbank.ectil.org/query/view.aspx?Code=37DCB091-9E13-4F4C-8761-B6D7211DD302>>.
5. BGH 18 07 2006, X ZR 142/05 //
<<http://datenbank.ectil.org/query/view.aspx?Code=52BFD405-B826-47C3-B8BA-911933DA58E2>>.

Europos Žmogaus teisių teismo praktika

1. EŽTT 2000 m. spalio 10 d. sprendimas byloje *Daktaras prieš Lietuvą* (Nr. 42095/98).
2. EŽTT 2000 m. spalio 10 d. sprendimas byloje *Grauslys prieš Lietuvą* (Nr. 36743/97).
3. EŽTT 2001 m. balandžio 3 d. sprendimas byloje *Keenan v United Kingdom* (Nr. 27229/95).
4. EŽTT 2004 m. birželio 24 d. sprendimas byloje *Von Hannover v. Germany* (Nr. 59320/00).

Europos Bendrijų Teisingumo Teismo praktika

1. ETT 2002 m. kovo 12 d. sprendimas byloje *Simone Leitner v TUI Deutschland GmbH Co. KG*, Nr. C-168/00.

Santrauka

Magistro baigiamajame darbe nagrinėjami neturtinės žalos atlyginimo objektai bei jų teoriniai ir praktiniai skirtumai Lietuvos, Italijos, Didžiosios Britanijos, JAV, Vokietijos bei Prancūzijos teisinėse sistemose. Bandoma parodyti, kad teisė į neturtinės žalos atlyginimą, pažeidus asmens neturtines vertybes tiek bipolinėse, tiek singularinėse valstybėse yra plečiama, grindžiant žmogaus teisių doktrinos idėja ir siekiu įgyvendinti visiško žalos atlyginimo principą, nors, kita vertus, pripažįstama, jog pilnai pritaikyti *restitutio in integrum* neturtinės žalos atlyginimo srityje dėl prarastos vertybės specifiškumo nėra įmanoma.

Pagrindinis darbo tikslas yra išnagrinėti neturtinės žalos atlyginimo objektus, jų raidos bei taikymo teisminėje praktikoje tendencijas, atskleisti kiekvieno objekto pažeidimo atveju keliamus reikalavimus ir taikomus neturtinės žalos atlyginimo apribojimus. Todėl lyginamojo, istorinio, loginio, sisteminio bei kitų metodų pagalba analizuojama pasirinktų šalių teisinė patirtis, bandoma išvelgti ne tik panašumų, bet ir atskleisti tam tikrus skirtumus, sutinkamus teisės į neturtinės žalos atlyginimą įgyvendinimo procese.

Darbą sudaro įvadas, keturi skyriai, išvados, literatūros sąrašas bei santrauka. Pirmojo skyriaus tikslas yra atskleisti tam tikrus teorinius neturtinės žalos atlyginimo aspektus, aptariant neturtinės žalos atlyginimo funkcijas bei sąvoką, įtvirtintą įvairių valstybių teisės aktuose.

Antrojoje darbo dalyje yra apibūdinami neturtinės žalos atlyginimo objektų skirtumai bipolinėse ir singularinėse valstybėse, kurie dėl vis stiprėjančios žmogaus teisių doktrinos įtakos nūdienos teisinėse sistemose praktiškai nebėra tokie ryškūs.

Trečioji darbo dalis – „Neturtinės žalos atlyginimo objekto retrospektyvinė apžvalga“ patvirtina, jog neturtinės žalos atlyginimo objektų ratas yra dinamiškas ir istoriškai kintantis reiškiny, priklausantis nuo visuomenėje priimtinių vertybių, socialinių bei politinių veiksnių įtakos.

Ketvirtajame skyriuje detalai analizuojami šie neturtinės žalos atlyginimo objektai – gyvybė, sveikata, laisvė, garbė, orumas ir privatus gyvenimas, taip pat galimybė prisiteisti neturtinės žalos atlyginimą pažeidus sutartinius įsipareigojimus. Atskleidžiama konkrečių neturtinės žalos atlyginimo objektų specifika ir neturtinės žalos atlyginimo instituto taikymo juos pažeidus sąlygos įvairiose valstybėse, analizuojamos aplinkybės, kuriomis galimybė gauti neturtinės žalos atlyginimą yra ribojama.

SUMMARY

The objects of non-pecuniary damage and their theoretical and practical differences in Lithuanian, Italian, Great Britain, American, German and French legal systems are analysed in this Master work. It is attempted to show, that a right to non-pecuniary damage redress after infringement of non-economical values is being expanded both - in singular and bipolar countries, as a result of the concept of human rights doctrine and aspiration to entirely implement the principle of damage compensation, though accepting the impossibility of *restitutio in integrum* in the field of non-pecuniary damage because of the specificity of the lost value.

The primary aim of this work is to explore the objects of non-pecuniary damage, the trends of their development and application in judicial practice, to reveal the requirements, raised in every case of the infringement of the object, and the restrictions applied to the redress of non-pecuniary damage. Therefore, with the help of comparative, historical, logical, systemic and other methods, the experience of chosen countries is analysed, trying to envisage not only some similarities, but also to reveal the differences, applied in the implementation process of the right to non-pecuniary damage.

The work consists of introduction, four chapters, conclusions, the list of literature and summary. The aim of the first chapter is to disclose particular theoretical aspects of non-pecuniary damage, such as the functions of non-pecuniary damage redress and a concept, solidified in legal acts of various countries.

The second part of this work describes the differences of the objects of non-pecuniary damage redress in bipolar and singular countries, which, because of the increasing influence of human rights doctrine nowadays is not a clear-cut distinction.

The third chapter – „The retrospective review of the object of non-pecuniary damage“ proves the fact, that the range of the objects of non-pecuniary damage is a dynamic and historically shifting phenomenon, depending on values accepted by the society, impact of social and political factors.

Persons life, health, liberty, honour, dignity and private life as the objects of non-pecuniary damage redress are particularly discovered on the fourth chapter of this work, as well as an opportunity to claim for non-pecuniary damage redress in a case of the infringement of contractual obligations. The particularities of specific objects of non-pecuniary damage and conditions when this kind of redress is available or restricted in certain countries is also being exposed.